

ONTSTAANSGESCHIEDENIS RIBW K/AM

**Teksten uit boek 'Niet over één KAM wel één RIBW'
1971 - 2000**

VOORWOORD

Met het palet aan ervaringen van bewoners en medewerkers schilderde Helge Klijn de geschiedenis van de RIBW Kennemerland en de Meerlanden. Ik wil hem en allen die mede kleur hebben gegeven aan de opbouw en de ontwikkeling van 'onze' RIBW hiervoor danken en wens u veel genoegen met het lezen hiervan.

Fer Haak
Raad van Bestuur

Iets groots ontstaat niet uit een impuls maar uit de verzameling van kleine delen.

Vincent van Gogh

INLEIDING

Particulier initiatief in het verleden is de basis geweest waarop de overheid een regelgeving heeft ontworpen die tot het oprichten van de RIBW K/AM heeft geleid. Deze RIBW is een bonte verzameling van verschillende initiatieven die allemaal eenzelfde doel voor ogen hadden: mensen met een psychiatrische achtergrond zo gewoon mogelijk laten wonen en daarbij de benodigde begeleiding geven.

Het beleid in de psychiatrie is de afgelopen jaren duidelijk gericht op het terugdringen van de capaciteit van de psychiatrische ziekenhuizen en het uitbreiden van de ambulante zorg. Het streven is om de patiënt zoveel mogelijk in zijn eigen milieu te laten wonen en de behandeling elders te laten plaatsvinden. Daartoe is het proces van vermaatschappelijking van de zorg ingezet. Inmiddels zijn er meer dan 5000 beschermende woonplaatsen gerealiseerd door de RIBW'en. Het merendeel is ten behoeve van mensen met langdurig psychiatrische problematiek en dikwijls ook een langdurig GGZ verleden, die nog niet in staat zijn zich zonder hulp staande te houden in de samenleving en bij wie een adequaat thuismilieu ontbreekt.

Na de invoering van de verstrekking Regionale Instelling Beschermd Wonen bestaat de doelgroep van het beschermd wonen voor een belangrijk deel uit mensen met een geschiedenis in de intramurale psychiatrische hulpverlening. Aanvankelijk bestond het aanbod van deze sector voornamelijk uit huisvesting en woonbegeleiding aan veelal in groepen wonende mensen in relatief grootschalige woonvormen. Het streven naar optimale zelfstandigheid en deelname aan de maatschappij van langdurig zorgbehoevende mensen, in combinatie met de vermaatschappelijking van de zorg, heeft er toe geleid dat de laatste jaren meer gedifferentieerde woonvoorzieningen zijn ontstaan voor mensen die om verschillende redenen niet zelfstandig kunnen wonen.

De huidige wijze van het aanbieden van hulp door de RIBW'en is voorafgegaan door een bijna twintig jaar durende periode waarin in Nederland op meerdere manieren vorm is gegeven aan deze hulpverlening.

De lange en soms moeizame weg, die geleid heeft tot het onder één dak brengen van een bonte verzameling woonvoorzieningen, die zich ook steeds aanpassen aan de vragen van nieuwe bewoners, is beschreven in het voor u liggende boek.

De openhartige en informatieve gesprekken, die ik met (oud-) bewoners en (oud-)medewerkers heb gevoerd zijn een onmisbare steun geweest bij het optekenen van "onze" geschiedenis. Relevant archiefmateriaal van zowel de gemeente Zandvoort als de gemeente Haarlem heb ik in kunnen zien teneinde meer aan de weet te komen omtrent de oude panden, waarin het leven van de bewoners zich heeft afgespeeld.

Dank ben ik eveneens verschuldigd aan Hella van de Beek, die mij de moed gaf door te schrijven, nadat zij het eerste verhaal met instemming begroette.

Nicolien van Duijn heeft gedurende vele maanden mijn handgeschreven teksten in de computer gezet. Zij bleef blijmoedig, zelfs toen de techniek haar in de steek liet en de woorden om verklaarbare redenen van het scherm verdwenen.

Het in gebruik nemen van "het Strandhotel" in 1971 was de eerste stap. Terugblikkend op alles wat daarop volgde zeg ik: "het is de moeite waard geweest".

Helge Klijn, juni 2000

HET STRANDHOTEL

"De confrontatie met de realiteit deed veel mensen goed"

"Heren, ik wens u succes. Het huurcontract zal ik laten opmaken, wat mij betreft kunt u beginnen", sprak Caransa van achter zijn vergadertafel. De heren tot wie hij zich richtte, waren Esser, Voorthuysen en Dirkx. Zij hadden de projectontwikkelaar Caransa benaderd met de vraag of het Strandhotel gelegen aan de Boulevard Paulus Loot te Zandvoort in gebruik genomen kon worden als schakel tussen de psychiatrische inrichting en de maatschappij. Aandachtig had de bekende zakenman geluisterd naar het betoog van Esser die als zenuwarts verbonden was aan de Sociaal Psychiatrische Dienst (SPD) in Haarlem. Op een rustige maar indringende wijze had deze uiteengezet met welke plaatsingsproblematiek de SPD te kampen had wanneer patiënten opgenomen moesten worden in een psychiatrisch ziekenhuis. De medewerkers moesten soms tot ver in de omtrek telefoneren met de vraag of er plaats vrij was of zou komen voor de patiënten die dringend een klinische behandeling nodig hadden. Dikwijls ging veel tijd verloren en werd de omgeving van de patiënt langdurig belast voordat tot een opname overgegaan kon worden. Het was geen onwil van de psychiatrische instellingen, beklemtoonde Esser. Het zat veel meer in het feit dat de afdelingen weinig opnamemogelijkheden kenden. De verblijfsafdelingen waren volledig bezet en van doorstroming was weinig sprake. De oplossing zou kunnen liggen in het oprichten van huizen waar psychiatrische patiënten wonen en verzorging ontvangen zodra de redenen voor een klinische opname niet meer aan de orde waren.

"Meneer Caransa, ik heb mij op de hoogte gesteld van de ontwikkelingen die in Engeland door Joshua Bierer op gang zijn gebracht," begon Esser. "Deze Engelse psychiater opende in 1948 in een buitenwijk van Londen een afdeling waar hij mensen van jeugdig tot zeer bejaard behandelde. Bierer was van mening dat mensen zo gauw een stempel opgedrukt krijgen als zij worden opgenomen in een psychiatrisch ziekenhuis. Om dat te vermijden nam hij patiënten, die daar voor in aanmerking kwamen, niet op in zijn centrum voor sociale psychotherapie. Overdag verbleven zij in het therapeutisch centrum en 's avonds konden zij naar huis om de nacht door te brengen. Ik stel mij voor dat, indien er een goede opvang van de grond komt, veel patiënten die nu nog in het psychiatrisch ziekenhuis verpleegd worden, ontslagen kunnen worden. Gesprekken die ik gevoerd heb met directies van psychiatrische ziekenhuizen bevestigen mij in die gedachte. Ik kan er nog aan toevoegen dat een tweetal psychiatrische ziekenhuizen bereid zijn mee te werken in die zin, dat er geplaatst zal worden in het nieuwe nog op te zetten huis. 'Het Strandhotel' lijkt ons een bijzonder goede plaats om in te beginnen. In niets doet het denken aan een inrichting. Dat is precies wat wij zoeken." Esser keek Caransa aan. Het was even stil in de met antieke meubels ingerichte werkkamer. Een waterig zonnetje scheen door de hoge ramen van het statige pand aan één van de Amsterdamse grachten. "Het klinkt goed," zei Caransa. "Hoeveel geld brengen jullie mee?" Voorthuysen stak beide handen naar voren tot zij halverwege de tafel reikten. Langzaam draaide hij zijn handpalmen naar boven. Caransa keek in de lege handen en zei: "Ik snap niet dat jullie bij mij durven komen als je geen geld hebt. Aan de andere kant getuigt het wel van moed en dat spreekt mij wel aan. Ik stel voor dat u het eerste jaar geen huur betaalt en daarna maandelijks de achterstand inloopt." Caransa ging staan als teken dat het overleg was afgelopen. Hij leidde zijn bezoek tot aan de deur en liet de heren uit.

"Dat ging vlot," sprak Voorthuysen. Esser en Dirkx vielen hem bij en gezamenlijk liepen zij naar de geparkeerde auto. 'Het Strandhotel' kon in gebruik genomen worden tegen zeer redelijke voorwaarden en dat was meer dan wie dan ook verwacht had. Het was niet alleen liefdewerk en oud papier dat Caransa deed besluiten het hotel op deze manier te verhuren. Hij broedde al langer op ideeën om zijn onroerend goed weer rendabel te maken. In oktober 1970 werd het hotel gesloten. Met name de wintermaanden zorgden voor een fors verlies. Caransa overwoog het hotel niet voor particulieren open te stellen maar te verhuren aan bedrijven. Hij zag 'het Strandhotel' wel als een verlofcentrum. Ook dacht hij aan verhuur van appartementen. Meerdere mogelijkheden had Caransa al laten onderzoeken en hij was met verschillende gegadigden in overleg. De kans dat 'het Strandhotel' weer als hotel zou gaan fungeren, beschouwde hij als zeer klein. Tot die tijd had 'het Strandhotel' een korte, doch opvallende geschiedenis achter de rug. Het hotel

werd eind 1963 geopend en droeg de naam Badhotel. De eigenaren Heineken en Caransa verpachtten het indertijd aan de exploitatiemaatschappij Pasco. Vier jaar later werd het bedrijf opgeheven verklaard. Onder de naam 'Strandhotel' kreeg het pand nieuw leven ingeblazen door de exploitatiemaatschappij Alicante van Heineken en Caransa. Zij namen het personeel over en de directeur kreeg ontslag. Door de affaire rond het behendigheids spel 'Saturnus' dat als roulette gespeeld werd, kwam het hotel opnieuw in het nieuws. Na enige maanden greep de Haarlemse rechtbank in, aangezien 'Saturnus' als bij de wet verboden moest worden aangemerkt. Na verloop van tijd werd het hotel gesloten. De inventaris bleef achter in het gebouw. Gedurende de winter van 1970-1971 stond het hotel er verlaten bij. Het was dan ook niet verwonderlijk, dat het de belangstelling wekte bij Dirkx en Esser. Zij realiseerden zich dat zij middels dit pand hun ideeën omtrent de opvang van psychiatrisch patiënten, die geen klinische behandeling behoeften, konden realiseren. Dirkx als sociaal-psychiatrisch verpleegkundige verbonden aan de Haarlemse Sociaal Psychiatrische Dienst, kende vanuit zijn functie elk pension en particulier geleid bejaardentehuis in de wijde omtrek. Hij nam contact op met Voorthuysen die in Zandvoort, op een steenworp afstand van 'het Strandhotel', een particulier geleid bejaardentehuis exploiteerde. Deze nam contact op met Caransa hetgeen tot gevolg had dat binnen de kortste keren overeenstemming kon worden bereikt over het in gebruik nemen van het pand dat zo schitterend gelegen is op de hoek van de boulevard en de Seinpostweg. De gemeente Zandvoort werd ingelicht over de plannen en zij reageerde enigszins terughoudend. De gedachte dat het voormalig hotel bevolkt zou worden door psychiatrisch patiënten ging het voorstellingsvermogen te boven. Het verhaal gaat dat Caransa dreigde met de woorden: "Ik spijker 'het Strandhotel' van onder tot boven dicht met planken; kijken of jullie dat een mooi gezicht vinden." Hoe dan ook, met de besprekingen tussen de initiatiefnemers en de gemeente, ging het licht op groen en de organisatie kon op gang worden gebracht.

De tijd was rijp de psychiatrische ziekenhuizen in Heiloo en Noordwijk opnieuw te benaderen en op de hoogte te stellen van de ontwikkelingen in Zandvoort. In beide ziekenhuizen bestond bij de directies een grote bereidheid tot samenwerking; hetgeen voor Esser, Voorthuysen en Dirkx voldoende zekerheid bood een stichting in het leven te roepen. Op 18 maart 1971 was de Dr. Joshua Bierer Stichting een feit, met Zandvoort als vestigingsplaats. In de statuten stond beschreven dat de stichting ten doel had het geven en doen geven van tussentijdse huisvesting, verzorging, respectievelijk verpleging en observatie van psychisch in nood verkerende patiënten. Eén en ander in overeenstemming met de recente inzichten en richtlijnen op sociaal-psychiatrisch, gerontologisch en geriatrië gebied, zulks op algemene grondslag.

Een stichting oprichten is één ding, vanuit het niets een verantwoorde huisvesting en verzorging aanbieden, vroeg de nodige inventiviteit en deskundigheid. Esser was beschikbaar voor de psychiatrische advisering in de functie van geneesheer directeur. Voorthuysen werd benoemd tot algemeen directeur. De verpleegkundige leiding viel onder de verantwoording van adjunct-directeur Broersen. Hij was door Dirkx gevraagd zijn medewerking te verlenen om iets geheel nieuws op te zetten ten behoeve van de patiënten in psychiatrische inrichtingen, die de weg terug naar de maatschappij niet zelfstandig konden inslaan. Broersen zette een personeelslid in van zijn verpleeghuis Erica. Voorthuysen deed hetzelfde met zijn medewerkers uit de Meent, zijn bejaardentehuis in Zandvoort. Gezamenlijk pakten zij de grote schoonmaak aan. De maanden april en mei waren nodig om het hele gebouw in goede staat te brengen. Ondertussen bekeek het maatschappelijk werk in het psychiatrisch ziekenhuis Sancta Maria, na overleg met de medici, welke patiënten in aanmerking kwamen om de overstap vanuit de inrichting naar 'het Strandhotel' te maken. In dezelfde periode besteedden Dirkx en Toot, zenuwarts bij de SPD, nauwgezet aandacht aan de patiëntenpopulatie in het psychiatrisch ziekenhuis Willibrord te Heiloo. Beide psychiatrische ziekenhuizen hadden immers grote interesse getoond voor de nazorgmogelijkheden zoals Esser en Dirkx die wilden ontwikkelen.

Op 15 september 1971 was het een hele drukte bij de officiële opening van 'het Strandhotel' als opvanghuis voor ex-psychiatrische patiënten. De verzamelde pers wist wel raad met het nieuws. Krantenartikelen vermeldden de volgende dag: "Haarrollers in verzilverde champagnekoelers"; "Ex-psychiatrische patiënten wonen aan de boulevard van Zandvoort"; "Nieuwe vorm van opvang gereedgekomen in voormalig hotel".

Binnen een week stond 'het Strandhotel' op de kaart van Nederland. De gasten die er al sinds juni woonden, waren amper gewend aan hun nieuwe manier van wonen. Zij hadden de psychiatrische ziekenhuizen in Noordwijk en Heiloo verruild voor een hotelkamer aan zee en waren in een nieuwe wereld terechtgekomen. Een hotel waar mannen en vrouwen onder één dak woonden en waar zij zomaar naar buiten konden lopen als zij daar zin in hadden. Er moest wel gewerkt worden, maar de meesten waren niet anders gewend geweest.

Vergeleken bij een verblijfsafdeling van een psychiatrisch ziekenhuis uit die dagen was het nieuwe onderkomen voor velen een verademing. In twee- en drie persoonskamers zouden jarenlang 104 personen een slaapplek krijgen. Het gebouw had er de capaciteit voor. Een eetzaal, een bonbonnière met uitzicht op zee, een terras en een grote kelderruimte die in de loop van de geschiedenis tal van namen en functies zou gaan krijgen. Afhankelijk van de periode waarin naar de historie gekeken wordt, kregen de mensen die er onderdak hadden gevonden een benaming. De eerste jaren spraken de medewerkers over gasten. De hotelgedachte leefde nog heel sterk. Vervolgens deed het woord cliënt zijn intrede en thans wordt, blijkbaar tot ieders tevredenheid, over bewoners gesproken. De gasten die bijna allemaal gewend waren op het terrein van het psychiatrisch ziekenhuis naar arbeidstherapie te gaan of buiten in het bedrijfsleven hun steentje bij te dragen behielden, voor zover dat mogelijk was, hun activiteiten. De voormalige patiënten uit Heiloo vertrokken vijf dagen per week in de vroege ochtend naar de sociale werkplaats in Limmen. Hun werk bestond uit pantoffels maken of helpen in de timmerwerkplaats. Een vrouw uit Noordwijk bleef haar werk uitoefenen in de rubberbotenfabriek in Sassenheim. Om vijf uur opstaan om tijdig aanwezig te zijn, beschouwde zij als de gewoonste zaak van de wereld. Na het ontbijt reed zij met de bus naar Haarlem, vandaar uit naar de fabriek en in de namiddag de hele reis terug.

Ondertussen waren de plannen gereedgekomen, om in het souterrain van 'het Strandhotel' een eigen arbeidstherapie op te zetten. Johan van Dongen, een arbeidstherapeut, stond garant voor de inzet die geleverd moest worden door de gasten, zoals matten vlechten, zeep inpakken, snelbinders voor fietsen gereedmaken, koffers met lijm en spijkers in elkaar zetten en nog wat op het oog eenvoudige werkzaamheden. Het begon ingewikkeld te worden, en voor de arbeidstherapeut bijna oncontroleerbaar, toen een order aangenomen werd om schroefjes in doosjes te verpakken. De voortdurende spanning of het juiste aantal schroefjes per verpakking klopte met de opdracht, vergde het uiterste van de eindverantwoordelijke. Meermalen verliet hij misnoegd de arbeidstherapie, holde de trap op en uitte zijn opgekropte emoties tegen de eerste de beste medewerker die hij tegenkwam. Tijdens de weken dat het er wat minder heftig aan toe ging, was er tijd om na te denken over de toekomst van de arbeidstherapie.

Langzaam maar zeker, in een tijdsbestek van een aantal jaren, veranderde de tijdsgeest en vond iedereen het niet juist meer gasten werk aan te bieden en daarvoor, al naar gelang de beoordeling van Van Dongen een bedrag van enkele kwartjes tot een paar gulden per week als extra zakcentje uit te betalen. Dit, in combinatie met de weerstand die groeide tegen een min of meer gedwongen aanwezig zijn in de kelderruimte (weliswaar met daglicht) en de oprukkende term 'creatieve therapie', leidde er toe dat toen van Dongen zijn positie elders kon verbeteren de bordjes letterlijk verhangen werden. Het streng aandoende bord Arbeidstherapie ging van de deur af en een iets vriendelijker bord met Creatieve Therapie kwam er voor in de plaats. In de beginperiode was in de zogeheten bierkelder die grensde aan de arbeidstherapie, al een bescheiden begin gemaakt met creatieve werkzaamheden. Netty Wilschut stelde van 1972 tot 1974 de gasten op vrijwillige basis in de gelegenheid te breien of tekeningen te maken. Een piano stond uitnodigend klaar om bespeeld te worden, kortom, het kon er onspannen aan toe gaan. Zij had wisselende diensten en dat betekende voor de avonduren koffieschenken en spelletjes doen met de mensen die de moeite namen naar beneden te lopen. Nadat de arbeidstherapie omgevormd was, kreeg Anja Faanhof de teugels in handen. Zij slaagde erin een grote groep gasten enthousiast te maken en te houden om beneden mee te doen met de handwerkgroep. Naast de gebruikelijke dingen als knopen aanzetten en kleding maken ontwikkelde zij interesse bij de gasten om tafelkleden te knopen, te schilderen en te tekenen. Het beloningssysteem was

afgeschapt en niemand keek meer op vrijdagmiddag met een scheef oog naar een ander die een kwartje meer had gekregen in het bruine 'loonzakje'.

In 1971 bestond al de gedachte dat naast de arbeidstherapie en de werkzaamheden buitenshuis van een groepje dames en heren, andere activiteiten voor de gasten ontwikkeld moesten worden. Zij waren gewend geraakt aan het stramien van het psychiatrisch ziekenhuis. Het bleek dat velen van hen daar slechts met moeite van los te maken waren. Na de avondmaaltijd zochten de gasten een plekje in de bonbonnière of zetten zich voor de televisie om de rest van de avond in passiviteit door te brengen. Hierin kwam verandering nadat Captijn benaderd was met de vraag of hij er iets voor voelde in 'het Strandhotel' sport en ontspanning ter hand te nemen. Captijn kende reeds de bejaarden in 'de Meent' waar hij bewegingsoefeningen voor ouderen leidde en hij beschouwde het als een uitdaging de gasten in 'het Strandhotel' in beweging te krijgen. Hij begon in een kleine ruimte in het souterrain met zitvoetbal. Dat was nieuw. Eenmaal per week werd het spel gespeeld. Het duurde niet lang of Captijn kreeg de vraag voorgelegd welke mogelijkheden hij nog meer zag om de lichamelijke gezondheid op peil te houden. Hij dacht aan zwemmen. Eenmaal per week een uurtje zwemles in het zwembad van Zandvoort. Al gauw breidde hij uit naar twee ochtenden zwemmen van negen tot kwart over tien. Het viel de directeur van het zwembad op dat er een groot enthousiasme bestond bij de gasten. Toen Captijn met Yoga oefeningen in het water begon, stonden veel nieuwsgierigen langs de rand van het zwembad te kijken wat zich afspeelde. Liggend op hun rug in het water, armen en benen uitgestrekt, de borstkas omhoog en de longen goed gevuld, genoten de Strandhotelgasten van de rust die, na enig oefenen, over hen kwam wanneer zij zo ronddobberden. Een andere oefening die zij op prijs stelden, ging als volgt: de schoolslag, in vertraagde vorm uitgevoerd, kreeg een moment van rust voordat de volgende zwembeweging plaatsvond. Iedereen kon meedoen, hetgeen uiteindelijk in de loop der tijd bij de zwemgroep een groot gevoel van saamhorigheid teweegbracht. Het onderricht dat Captijn gaf aan de gasten van 'het Strandhotel' werkte aanstekelijk bij de overige zwembadbezoekers. De vraag of zij ook mochten meedoen, mondde uit in een overeenkomst met de directie van het zwembad dat 'het Strandhotel' niet hoefde te betalen voor het gebruik van het zwembad en de zwemmers uit het dorp konden deelnemen aan de activiteiten in het water. Op die wijze profiteerden beide partijen van de werkwijze van Captijn. Het duurde niet lang of het zwembad was stampvol met zwemmend-Yoga beoefenaars.

Het zag er naar uit dat de integratie van de gasten van 'het Strandhotel' en de inwoners van Zandvoort op gang was gekomen. Nadat Captijn als sportleraar in vaste dienst kwam bij de Dr. Joshua Bierer Stichting begon hij vrijwel direct met de organisatie van wandelgroepen. Aanvankelijk alleen voor diegenen die er niet toe konden besluiten de benen eens buiten de muren van 'het Strandhotel' te strekken. Het duurde niet lang of ook de jongere gasten liepen mee. Wanneer het weer het toeliet, zochten zij een rustig plekje in de duinen op en praatten zij met elkaar over onderwerpen die varieerden van de actuele moeilijkheden waarmee men zich geconfronteerd zag, tot de toekomstplannen waar sommigen al mee bezig waren. De werkzaamheden van Captijn breidden zich steeds verder uit. De ontspanning, ook een aandachtsveld van hem, kreeg gestalte in kaartavonden, balspelen, tafeltennissen en biljarten. Om het plezier te vergroten, startte hij competities hetgeen een extra stimulans bleek om geen wedstrijd over te slaan.

De gymnastieklessen, aangepast aan de mogelijkheden van de gasten, kenmerkten de basisregels waarmee Captijn zijn vak uitoefende. Orde en Regel. Na de maaltijd verscheen hij in de eetzaal met zijn agenda opengeslagen in zijn handen. Op luide toon riep hij de namen af van de gasten die hij bij de les verwachtte aanwezig te zijn. Mocht men na het afroepen van zijn naam nog gedachten koesteren vlug in bed te stappen om zo te kunnen ontsnappen aan de bewegingsoefeningen, dan kwam men bedrogen uit. Captijn nam altijd de moeite, al was het naar de derde etage, de trap op te lopen en te kijken waar men bleef. Deze aanpak had als resultaat dat de lessen druk bezocht werden en al gauw bleek het provisorische sportzaaltje te klein. Toen hem gevraagd werd of hij nog iets nodig had voor het uitoefenen van zijn werkzaamheden, diende hij een lijstje in waarop een wandrek, banken, matrassen, een boksbal en bovenal een goede ruimte stonden vermeld waarin de sportactiviteiten bedreven konden worden. Beweging is leven, was zijn credo.

Dit leidde tot een verbouwing in het souterrain van 'het Strandhotel'. Een voormalige bar, die vóór de officiële opening al in gebruik was genomen als werkplaats voor de technische dienst veranderde volledig van uiterlijk. Wekenlang was het geluid van hakken, breken, boren en spijkeren hoorbaar. Langzaam werd zichtbaar hoe de nieuwe sportzaal er uit zou komen zien. Dirk Draijer was architect, uitvoerder, timmerman en loodgieter tegelijk in 'het Strandhotel'. Met andere woorden: Draijer was de technische dienst. "Ik zag een advertentie met de vraag: wie houdt mijn zaak draaiende? In die tijd werkte ik als onderhoudsmonteur in het Palace Hotel in Zandvoort en voelde wel wat voor de baan zoals Voorthuijsen het me voorstelde. De eerste dag dat ik van mijn nieuwe werk thuiskwam zei ik tegen mijn vrouw: dat houd ik geen week vol." Dat het uiteindelijk tot 1988 zou duren voor hij met de VUT ging wist hij nog niet. "Man, ik heb wat afgetimmerd al die jaren. Gereedschap was er in het begin nauwelijks, ik bracht mijn eigen spullen mee. Eerst heb ik een werkplaats gemaakt nadat ik een koffertje met gereedschap mocht kopen. Al gauw was er voor Vonk een kantoor nodig waar hij de administratie kon bijhouden. De bibliotheek en de aangrenzende bar heb ik daarvoor verbouwd. De bar in de bonbonnière moest ook weg. Daar kwam een nieuwe wand tussen de bonbonnière en de ruimte waar de bar was. De kamer die ontstond was bedoeld voor de jongerengroep. In het souterrain heb ik een bar en het archief weg gesloopt om de gymnastiekzaal te bouwen. Tussendoor timmerde ik een medicijnkast en het schuifbord wat mensen moesten gebruiken als ze naar buiten gingen. Dan kon het personeel achter de balie in één oogopslag zien wie er wel en niet in huis waren. Om in de werkplaats voldoende machines en materialen kwijt te kunnen heb ik de muur doorgebroken van de vuilwater ruimte waar het water van de toiletten samen komt. Met een dompelpomp transporteerde ik het water naar het riool. Wat is er in al die jaren niet verbouwd, als ik er aan terug denk. Henk van Eldik kwam me op een gegeven moment helpen."

"Ik werkte als invalkracht in de vakantie in 'het Strandhotel', vertelt Henk van Eldik. "Eerst een tijdje in de broodkeuken en daarna ben ik door Theo Molenkamp ingewerkt voor de nachtdienst. De eerste keer dat ik alleen als nachtportier achter de balie zat, sprong er iemand van het balkon naar beneden. Het liep gelukkig tamelijk goed af en broeder Dirx heeft die nacht nog een tijdje met me gepraat. Na het vertrek van Voorthuijsen kreeg ik het aanbod Draijer te assisteren. Ik denk dat we alle mogelijke en onmogelijke klussen in de tien jaar dat we samenwerkten wel gedaan hebben. Ja, gelachen hebben we zeker; als het niet om een ander was dan was het wel om ons zelf. We moesten 'het Strandhotel' aan de buitenkant schilderen en daarvoor hadden we een steiger nodig om bij het houtwerk van de bonbonnière te kunnen. Draijer en ik legden de onderdelen van de steiger op de stoep en begonnen alles aan elkaar te zetten. Op een muurtje tegenover 'het Strandhotel' zat een paar mensen naar ons te kijken. Ik vroeg me af wat ze daar deden. We kwamen er achter toen we de steiger overeind wilden zetten. Dat lukte niet want, terwijl we alles aan elkaar vast maakten, hadden we niet opgelet dat we om de lantaarnpaal heen bouwden. We tilden het hele gevaarte aan één kant op maar we konden hem niet op vier poten krijgen. De lantaarnpaal zat in de weg. En die mensen maar lachen. Het lag niet altijd aan ons zelf als er wat misging. De begeleiding zag ook wel eens iets over het hoofd. Ik deed mijn voorbereidend werk om de wanden van de etagegangen te spuiten. Daarbij dekte ik alle kamerdeuren af met papier en plakte het met tape vast. Dat werkt schoner en makkelijker als ik met de spachtelputz ga spuiten. De begeleiding had mij verzekerd dat alle bewoners beneden waren. Wat denk je wat er gebeurt om halféén? Ik ben nog maar net klaar met het afplakken en daar gaan onverwacht vijf, zes deuren open van de mensen die aan tafel wilden gaan. Na de controle waren zij blijkbaar weer naar hun kamer gegaan en ik kon opnieuw beginnen."

Wanneer wij de huidige wijze van hulpverlening binnen de RIBW vergelijken met de manier waarop vele jaren in 'het Strandhotel' is gewerkt, dan vallen direct de verschillen op met betrekking tot de huisvesting, begeleiding en verzorging. Een groot gebouw met een ruime eetzaal; de bonbonnière met riant uitzicht op zee, en een souterrain dat velen als een kelder beschouwden ondanks de vele vierkante meters glas aan de straatzijde. De entree met de balie aan de linkerkant, na een vernieuwing receptie genoemd, en de brede haast sierlijke trap die naar de etages leidt. De drie etages bevatten op elke hoek van het gebouw een ruime kamer. Dokter Esser gebruikte op de eerste etage een hoekkamer, nummer 116, voor zijn spreekuur. De

overige elf grote kamers boden plaats aan drie personen. De kamer van Esser kwam, nadat 'het Strandhotel' zijn maximale capaciteit naderde, tevens in gebruik als slaapwacht vertrek. Een opklapbed, dat na gebruik schuil ging in een bruine houten ombouw, bevond zich in de werkkamer van de zenuwarts. De overige 36 kleinere kamers waren in gebruik als tweepersoonskamers. Met nadruk spraken de directie en medewerkers over slaapkamers. Het was niet de bedoeling dat de gasten overdag langere tijd op hun kamers doorbrachten. Na de lunch was het weliswaar toegestaan even te gaan rusten, maar vóór twee uur deed de begeleiding zijn ronde door het gebouw en verzocht iedereen zijn of haar bezigheden weer ter hand te nemen. De gasten die rechtstreeks uitgeplaatst waren van het psychiatrisch ziekenhuis naar 'het Strandhotel' ervoeren de gang van zaken over het algemeen niet als een inbreuk. In grote lijnen is deze aanpak jarenlang gevolgd. Er kwam evenwel voor sommige gasten ruimte om zich minder stringent te houden aan de huisregels rond het op de kamer doorbrengen. Al in 1972 verwelkomde 'het Strandhotel' gasten met een andere problematiek dan de eerste groep met zich mee bracht. Naast gasten met een chronische psychiatrische aandoening in de sfeer van schizofrenie of een endogene depressie, zag de begeleiding vrouwen binnen komen die thuis onder grote druk stonden door het gedrag van hun echtgenoot of partner en daardoor ontregeld raakten, veel huilden, aan slapeloosheid leden, te veel alcohol gebruikten, kortom: zij hielden het thuis niet meer uit. Via het maatschappelijk werk of de sociaal psychiatrische dienst kreeg 'het Strandhotel' regelmatig het verzoek tijdelijke opvang te verlenen. Het was het begin van een uiterst boeiende tijd voor de begeleiding die zich geconfronteerd zag met een diversiteit aan problematiek waar de genoten opleiding, veelal A of B-verpleegkunde, tekort schoot om adequaat hulp te verlenen. De begeleiding had een goede coaching nodig en de gasten die er voor in aanmerking kwamen, een behandeling die terugkeer naar huis kon bespoedigen. Mevrouw Koolbergen, psycholoog, kreeg de uitnodiging te komen praten over de ondersteuning van de begeleiding en de gedragstherapeutische benadering van de gasten. Jerien, zoals zij zich van meet af aan liet aanspreken door de begeleiding, begon in 1973 haar werk. Het woord behandeling mocht niet gebruikt worden, dat zou onrust bij meerdere instanties en de psychiatrische ziekenhuizen in de omgeving kunnen geven. Reden waarom er in alle gevallen over begeleiding gesproken werd. Jerien zette een korte cursus op die de medewerkers in de gelegenheid stelde kennis te nemen van de psychologische behandelmethoden, de Rogeriaanse gesprekstherapie en psychodrama. Zij leerde een aantal medewerkers de ontspanningstechniek volgens Jacobson en vormde de ontspanningsgroep die na verloop van tijd zelfstandig functioneerde. Na het ontbijt beluisterden de groepsleden de door Jerien ingesproken tekst van het ontspanningsbandje alvorens aan de dagelijkse gang van zaken te beginnen.

"De eerste drie jaren waren het moeilijkst, alles moest opgezet worden," zegt Jerien. "Toen ik voorstelde groepstherapeutisch te werken, ook met jonge mensen die opgenomen waren, ondervond ik aanvankelijk de nodige weerstand. Na enig nadenken van Voorthuysen ging hij akkoord en liet hij een kamer bouwen die grensde aan de gymnastiekzaal. Met de jongeren deed ik er oefeningen en spelletjes. Voor de pienteren onder de gasten zijn we een praatgroep begonnen. Degenen met een Korsakov syndroom kregen de gelegenheid in groepsverband bij elkaar te komen. Zij zagen er echter weinig in en ik kan niet zeggen dat het zo succesvol was. Met Esser had ik niet veel contact. Dat kwam mede door de verschillende tijden die wij in 'het Strandhotel' aanwezig waren. Met Hünteler liep dat beter. Hij was er twee halve dagen en ik vier; dan konden we overleggen als dat gewenst was."

Evenals Jerien was Hünteler consultatief aan 'het Strandhotel' verbonden. Hij volgde Esser op nadat deze zijn werkzaamheden beëindigde. De begeleiding, die in zekere mate gewend was aan de stug aandoende wijze van communiceren van Esser, vond in Hünteler een toegankelijker persoon die de tijd nam voor uitleg en advies. Hij had in 1977 zijn specialisatie afgerond en werkte als psychiater op de afdeling Bernadette van 'Sancta Maria' toen hem gevraagd werd zich twee dagdelen per week voor 'het Strandhotel' beschikbaar te stellen. "In mijn stagejaar heb ik een half jaar meegelopen met de Sociaal Psychiatrische Dienst in Haarlem. Zodoende kende ik enkele pensions in de stad waar de SPD regelmatig zijn patiënten bezoekt. Ik vond dat in de pensions mensen onvoldoende kwaliteit aangeboden kregen. 'Het Strandhotel' had zijn nut bewezen de afgelopen jaren en beantwoordde aan de duidelijke vraag vanuit het APZ. Het aparte van 'het Strandhotel' vond ik het grote aantal mensen dat er al dan niet tijdelijk woonde. Het kreeg een meerwaarde door de

massa die de mensen veel sociale prikkels gaf en de confrontatie met de realiteit deed veel mensen goed. De extroverten zorgden er wel voor dat zij aandacht kregen en de introverten waren toch nooit helemaal van de samenleving afgesloten. Zij zaten dikwijls aan de rand van de bonbonnière. Verder waren er koks, receptiemedewerkers en interieurverzorgsters waar de mensen contact mee hadden. Velen konden er in 'het Strandhotel' meer van maken dan in een APZ. De regelmaat waarmee de maaltijden op tafel kwamen, de persoonlijke hygiëne waarop gelet werd en de dagindeling; dit alles gaf veel mensen een veilig gevoel. Alles was geregeld," aldus Hünteler.

En geregeld was het. De eerste jaren stond het beleid in het teken van verpleging, begeleiding of verdere resocialisatie van personen die na veelal jarenlange behandeling in een psychiatrisch centrum de stap wilden wagen naar een meer maatschappij gerichte setting. In 1973 begon de verschuiving naar opnamen in de sfeer van residentiële interventie, begeleiding of advies. Dit behelsde het opnemen van cliënten die in een situatie verkeerden waarin langer thuis blijven niet meer mogelijk was zonder ernstige gevolgen voor cliënt en directe omgeving. Vooralsnog bestond er geen indicatie voor een klinisch-psychiatrische behandeling in engere zin. Een interne beleidscommissie adviseerde het bestuur en directie ten aanzien van gewenste veranderingen. Mede als gevolg daarvan kwamen tal van nieuwe activiteiten op gang zoals gespreksgroepen variërend van therapeutisch doelgerichte groepen tot en met activiteiten welke de sociale vaardigheden aanleerden. Met het toenemen van de groepsactiviteiten bleef de zorg voor het individu in het beleid centraal staan. Dit kwam onder andere tot uitdrukking in de individuele begeleider die de cliënt, in overleg, kreeg toegewezen.

Eén van de begeleiders was Helge Klijn. In de zomer van 1971 benaderde Ger Broersen, verpleegkundig directeur van de Joshua Bierer Stichting hem met de vraag: "Wil je in een hotel werken als verpleegkundige. De gasten komen uit Sancta Maria en de Willibrord Stichting. De bedoeling is dat er ruim honderd mensen komen wonen." Helge hoefde er niet zo lang over na te denken. Hij had na zijn opleiding tot B-verpleegkundige in het Provinciaal Ziekenhuis Santpoort zijn dienstplicht vervuld, waarin hij kennis had mogen nemen van de oorlogschirurgie en had daarna jarenlang als fotograaf over de wereld gereisd. Een poging vaste voet in Nederland te krijgen middels een baan als artsbezoeker was hem niet meegevallen. "Het verhaal over medicijnen kon ik mooi vertellen; het wachten tot de huisarts of specialist tijd had, ging mij minder makkelijk af. Het was een baan met weinig actie en resultaat zag ik amper. Ik zei dus "ja" tegen Broersen en op 1 september 1971 begon ik in 'het Strandhotel'. Er woonden op dat moment ongeveer dertig gasten en na korte tijd liep dit aantal op tot vijftig. Ik kon me nog niet goed voorstellen dat meer dan honderd mensen een plaats zou worden aangeboden."

Het volgende streefgetal was tachtig. De eetzaal en de bonbonnière konden iedereen wel herbergen en zowel de gasten als de begeleiding raakten, op een enkeling na, gemakkelijk gewend aan het massale karakter van 'het Strandhotel'. De aanmeldingen kwamen voornamelijk uit Zuid-Kennemerland. Niet alleen de Sociaal Psychiatrische Dienst maakte gebruik van het aanbod dat in Zandvoort voorhanden was. Maatschappelijk werkers in de kop van Noord-Holland wisten eveneens voor hun cliënten een tijdelijke plaats in 'het Strandhotel' te verkrijgen. Het was een bonte groep die opgenomen werd. De kern bestond nog steeds uit mannen en vrouwen die langere tijd in het psychiatrisch circuit bekend waren en daar omheen kwamen de mensen binnen die via de Gemeentelijke Gezondheids Dienst, de Gemeentelijke Sociale Dienst, huisartsen, specialisten, verzorgingstehuizen en ziekenhuizen aangemeld waren. De 104 beschikbare plaatsen waren bijna het gehele jaar door bezet. Toch was het geen statisch geheel. In 1973 nam 'het Strandhotel' 244 mensen op. Uit Zuid-Kennemerland kwamen 130 personen naar de Dr. Joshua Bierer Stichting, 41 vanuit de rest van het land en de psychiatrische ziekenhuizen en andere instellingen verwezen bij elkaar 73 mensen met een diversiteit aan psychiatrische en/of sociale problematiek.

Helge: "Zo zagen we een beroepsstroker uit Noord-Holland, een kleurrijk figuur die zich slechts met de grootste moeite aan de huisregels wist te houden. Hij kreeg het pas echt naar zijn zin toen hij toestemming kreeg de duiven te vangen die op de balkonranden overnachtten en overdag de slaapkamers binnen liepen en zelfs hun eieren op de dekens en onder de bedden legden. Op zijn sokken, een plastic zak in de ene hand

en de andere hand vrij, liep hij in het donker over de balkons van de etages en pakte in alle stilte de duiven en bracht ze de volgende dag naar de poelier. In een tijdsbestek van enige weken reduceerde hij op die manier de overlast die de duiven met zich meebrachten. Voor de groepsgerichte activiteiten was hij beslist niet geschikt, de éénmansactie als deze ging hem echter goed af."

'Het Strandhotel' bood zoals gezegd ruimte aan een gemêleerde groep. Voor de medewerkers gold hetzelfde. De algemeen directeur en de verpleegkundig directeur hielden elk op hun terrein de touwtjes strak in handen. De administratie, de receptie, de huishoudelijke dienst, de keuken en de technische dienst verzorgden de taken die verricht moesten worden om aan alle randvoorwaarden te kunnen voldoen voor een grote instelling als 'het Strandhotel'. De sociotherapeuten en begeleiders deden de sociale begeleiding, echtparenbegeleiding en individuele begeleiding van de cliënten en verzorgden de gespreksrapportage. De gastvrouw hield contact met de nieuwe bewoners gedurende de eerste drie weken van de opname. Zij legde de gang van zaken uit, stelde de mensen op hun gemak en hield contact met de begeleiding over de aspecten die aan de orde zouden kunnen komen tijdens de gesprekken met de individuele begeleider. Zij die het maatschappelijk werk de eerste jaren onder hun hoede kregen, hielden contact met plaatsende instanties, familieleden van de cliënten, probeerden de werk- en woonproblemen op te lossen en stonden de mensen terzijde die in een echtscheidingsprocedure verwickeld waren. Het therapeutische activiteitenpakket bestond onder andere uit twee jongerengroepen en vier gespreksgroepen voor de leeftijdscategorie 25 tot en met 50 jaar. Ontspanningsgroepen draaiden op volle toeren en de bewegingstherapie voorzag in Yoga, ritmische gymnastiek en recreatief zwemmen. Daarnaast wandelden de cliënten met Captijn langs het strand, door de duinen of in het dorp. Een aantal mensen kreeg regelmatig massage wanneer de huisarts dat zinvol achtte. Binnen de sociale activiteiten bestonden drie bak- en kookgroepen en twee gezelligheidsgroepen. Huishoudelijke werkzaamheden vielen ook onder de sociale activiteiten evenals het keukencorvee. De creatieve therapie voorzag gedurende vijf ochtenden in handwerken, boetseren, schilderen en tekenen. Jerien Koolbergen besteedde veel van haar tijd aan de diverse gespreksgroepen. Zij werkte op basis van gedragstherapie waarbij desensitisatie van angsten en het weer aanleren van sociale vaardigheden, assertieve training door middel van rollenspel en confrontatietechnieken ruimschoots aan bod kwamen.

Binnen de T(raining)-groepen op basis van de humanistische psychologie vormden encountertechnieken volgens Rogers een goede voedingsbodem naast psychodrama voor het losmaken van emoties. Gestaltmethoden stonden aan de basis van de therapeutische aanpak wanneer cliënten praatten over hun dromen of fantasietrips maakten. De nachtportier die na zijn sollicitatie tegen zijn vrouw zei: "ik denk dat het een soort ziekenhuis is", zat er misschien niet eens zo ver naast gezien alle activiteiten waar de cliënten in de jaren zeventig en tachtig aan mee konden doen. Fer Haak kwam, op uitnodiging van meneer Lammers, op 1 februari 1975 in dienst van de Dr. Joshua Bierer Stichting. Zijn haar reikte tot ver over zijn oren en zijn kleding was losjes maar stijlvol, zoals Voorthuijsen het uitdrukte. Fer, die sterk geïnteresseerd was in de manier van werken zoals in 'het Strandhotel' inmiddels ontwikkeld was, keek de organisatie een tijdje aan en bepleitte vervolgens een aanpassing van de werktijden. Gebroken diensten die om half acht begonnen, met een middagpauze tot half zes en vervolgens tot half elf 's avonds het personeel aan het werk bonden, moesten naar zijn zeggen tot het uiterste beperkt blijven. Het duurde even maar na enige tijd zagen de dienstroosters er anders uit. De belasting van de begeleiding verminderde hierdoor aanzienlijk. Naast de alledaagse werkzaamheden zoals het wekken om half acht, medicijnen uitdelen in de eetzaal, rapport schrijven en overdragen leverde hij, evenals een aantal collega's zijn aandeel in de individuele begeleiding en groepstherapie. In verband met zijn opleiding waar hij o.a. trainingen volgde in gezintherapie, kreeg Fer via de psycholoog een man in begeleiding die thuis in moeilijkheden geraakt was. "Tijdens één van de sessies waar zijn vrouw en kinderen bij aanwezig waren, stond de man plotseling op terwijl hij riep: ik ga weg, ik maak er een eind aan; en hij liep naar de deur. Nog voor hij de deurkruk in zijn hand kon nemen, had zijn zwaarlijvige vrouw zich al op hem gestort. De kinderen lieten zich ook niet onbetuigd en wierpen zich op hun vader. Met z'n allen hielden zij hem tegen de grond gedrukt terwijl zij riepen "niet doen, niet doen". Ik had net geleerd dat je soms wat ruimte moet geven in hetgeen er gebeurt, dus liet ik hen maar even op de man

zitten tot iedereen weer gekalmeerd was. Daarna kon ik het gesprek op een goede manier afronden. Je kwam als begeleider in 'het Strandhotel' soms in bijzondere gezinnen terecht," zegt Fer. "Het had zijn leuke kanten. Ik probeerde ook de werkgevers van de mensen die bij ons opgenomen waren, begrip te laten krijgen voor de situatie zodat een terugkeer binnen het bedrijf tot de mogelijkheden bleef behoren."

"Zolang het de mensen betrof was er heel veel mogelijk binnen de Joshua Bierer Stichting," zegt Helge. "Ik herinner mij een fobische vrouw die geen idee had wie haar moeder was. Haar pleegouders wilden er geen woord over kwijt. Tijdens één van de gesprekken waar de echtgenoot bij aanwezig was, vroeg ik hem op de man af of hij zich nooit afgevraagd had hoe een en ander in elkaar zou kunnen zitten. Daar had hij een helder antwoord op waaruit bleek dat de moeder een Duitse was die in de oorlogsjaren haar kind in Nederland had afgestaan. Nee, hij had er nooit met zijn vrouw over gepraat. Dat wilden zijn schoonouders niet. Ik vroeg of hij misschien een adres had. "Ja, dat heb ik," zei hij wat schuchter. "Waarom heb je dat nooit tegen me gezegd, riep de vrouw uit. Ik dacht dat je dan misschien naar je zuster wilde, dat je in Duitsland zou gaan wonen." "Waar is dat adres dan," vroeg de onthutste vrouw. "Dat zit onder een vel papier in de schoenendoos die in de kast staat." Sprakeloos staaarde zij haar man aan. "Wilt u mij dat adres geven zodat ik met uw vrouw kan beraden wat we ermee gaan doen", zei ik. "De volgende keer breng ik het mee," antwoordde hij. Om een lang verhaal kort te maken: na overleg met de vrouw en Jerien erbij, kwam zij tot de slotsom heel graag te willen dat ik contact op zou nemen met haar echte moeder om een ontmoeting af te spreken. Het kostte mij enige moeite de moeder te traceren aangezien zij meerdere malen verhuisd was. Toch lukte het in een avonddienst de oude vrouw te vinden. Het was een emotioneel gesprek waarin zij haar levensloop vertelde. Het meest frappante vond ik dat zij elk jaar op de camping Vogelenzang kampeerde met de familie en zich ook dat jaar weer afgevraagd had of zij haar dochter ooit nog eens zou terugzien. Ook zij wist niet waar zij zoeken moest. Voorthuysen gaf direct toestemming enige kosten te maken toen ik hem de omstandigheden uitlegde. Terwijl de echtgenoot in spanning de ontwikkelingen thuis afwachtte, reed ik met zijn vrouw de grens over, op zoek naar een gehucht. Het was een emotionele middag voor moeder en dochter. Nadat ook de echtgenoot de onbekende schoonfamilie had ontmoet en hij geproefd had wat het leven op het Duitse platteland inhield, was hij degene die bij herhaling voorstelde om nog eens terug te gaan. De fobische klachten konden teruggebracht worden tot een voor haar aanvaardbaar niveau. Maar toen haar echtgenoot haar opzocht met de mededeling dat hij van de zaak een vliegreis voor twee personen naar Parijs kreeg aangeboden, bleek de vrouw ook vliegangst te hebben. Eén telefoontje met de public-relations afdeling van de vliegmaatschappij was voldoende om toestemming te krijgen de oefeningen die ik haar in 'het Strandhotel' kon laten ervaren in een vliegtuig in het echt te doen ondergaan. "Ik vind het het engst als de deuren dichtgaan; dan kan ik er niet meer uit," zei ze meermalen. De gezagvoerder had mijn verzoek goed begrepen. Hij liet de deuren sluiten nadat wij als laatsten het vliegtuig binnenstapten en helemaal achterin op twee vrijgehouden stoelen plaatsnamen. De motoren begonnen te gieren en een lichte trilling was voelbaar. Ondertussen praatte ik op de vrouw in die met het zweet in haar handen probeerde te doen wat ze moest doen. Na een minuut of wat nam het motorgeluid af en opende een stewardess de deur. Alle passagiers keken ons aan, toen wij van boord gingen. Goed, dat heb je achter de rug, daar kunnen we in Zandvoort weer verder mee", zei ik monter. Uiteindelijk is de vrouw in sterk verbeterde toestand naar huis gegaan. Tot mijn verrassing trof ik haar enkele maanden later achter de kassa van een groot levensmiddelenbedrijf. Zij vertoonde geen spoor van angst voor onbekenden mensen, zoals zij haar fobische klachten eens omschreef."

Niet alleen de medewerkers hebben zo hun herinneringen aan de tijd dat zij in 'het Strandhotel' werkten. Een paar mensen die vanaf het begin van de jaren zeventig in 'het Strandhotel' woonden, kunnen er ook over mee praten. "De raarste mensen kwamen hier binnen", zegt één van hen. "In het begin kreeg ik regelmatig een andere kamergenote. Op een dag kwam een nieuwe opname bij mij op de kamer. Het was een keurige vrouw om te zien, maar ze was nog niet binnen of zij ging onder de douche staan en begon haar kleren te wassen. Toen zij daarmee klaar was stapte zij de kamer in en droogde zich af met een dweil. Dat verbaasde me. Achteraf gezien was 'het Strandhotel' een gezellig huis, ondanks alles. Ik vond het soms heel belastend, zo'n volle bak met allemaal vreemde mensen ertussen. En dan dat corvee; zeven dagen achtereen, ik vond

het zwaar. Later is het teruggebracht naar één dag maar vaker per maand, dat was voor mij beter vol te houden. Soms liep het hele keukencorvee een beetje in het honderd als iemand er met de pet naar gooide. Die keer dat een jongeman de rekken met borden omtrok gaf een geweldige ravage. Je kon werkelijk van alles meemaken. Ik stond eens bij de receptie toen er een naakte man de trap af kwam lopen. Hij had een paraplu in zijn hand. Helge stapte op hem af en zei: u ziet er goed uit, alleen bent u vergeten uw pak aan te trekken. O, zei de man, hij draaide zich om en liep op zijn gemak naar boven." "In het begin was 'het Strandhotel' eigenlijk heel modern. Vergeleken bij een psychiatrisch ziekenhuis zag het er allemaal nieuw uit. De glitterzuil en dat donkerrode tapijt kan ik me nog goed herinneren," vertelt een ander. "Ik heb veel geleerd in de tijd dat ik in 'het Strandhotel' woonde. En nu in 'de Meent' ga ik nog steeds vooruit. Als een perpetuum mobile moet je bezig zijn. Je moet altijd actief blijven. In het begin moest ik aan de arbeidstherapie deelnemen. Dat heb ik met moeite gedaan." Hij schenkt een bekertje thee in en vervolgt: "Ik ben een lezer; onbezoldigd dopjes in WC brillen drukken, trok me niet zo erg. Later heb ik brieven voor Vonk geschreven, dat paste beter bij me. Ik wil me ontwikkelen, denk ik altijd. De laatste zeven jaar heb ik allerlei gebieden aangeroerd. Godsdienst, cultuur, noem maar op. Ik ben ontzettend goed vooruitgegaan. Dat begon al in de tijd van de Dr. Joshua Bierer Stichting." "Waarom is die naam veranderd?", vraagt één van de aanwezigen aan de leestafel. "De directeur ging weg en toen is de naam veranderd", zegt iemand terwijl hij over zijn krant kijkt. De werkelijkheid is wat ingewikkelder. De Dr. Joshua Bierer Stichting stond goed aangeschreven. Hulpverleners verwezen hun cliënten graag naar Zandvoort. Het gebeurde niet dikwijls dat iemand geen toegang verleend werd voor een kortere dan wel langere tijd om op adem te komen. Lammers, die via Dirx gevraagd was de dagelijkse leiding op zich te nemen, was elke ochtend geruime tijd voor het bord met kamernummers te vinden om te bepalen wie naar een andere kamer moest verhuizen om een nieuwe opname mogelijk te maken. Hij probeerde zo goed mogelijk te bepalen wie er met wie het beste een kamer kon delen. Van lege plaatsen was, behoudens in de zomermaanden, geen sprake. De stichting floreerde naar wens en meerdere malen sprak de directeur over uitbreiding van het huizenbestand van de stichting teneinde een nog groter aantal mensen te kunnen opvangen. Hij ontwikkelde plannen in Bergen een groot pand, omgeven door veel grond, geschikt te maken voor hetzelfde doel als 'het Strandhotel'. Met Helge legde hij een bezoek af bij de burgemeester en zij deden elk hun verhaal waaruit moest blijken dat in Noord-Holland een grote vraag naar plaatsen voor ex-psychiatrische patiënten en tijdelijk uit het lood geraakte mensen bestond. Door een aantal omstandigheden konden de plannen niet in daden omgezet worden.

De Dr. Joshua Bierer Stichting huurde al jaren het gebouw 'de Meent' in Zandvoort. Het pand was eigendom van de familie Voorthuijsen. De ouden van dagen waren in de loop der tijd uitgeplaatst en de nieuwe instroom kwam in het begin uit 'het Strandhotel'. "Meneer Klijn, ik denk er over 'de Meent' aan de stichting te verkopen. Dan voorkomen we dat er gesproken kan worden over vermenging van belangen," sprak Voorthuijsen indertijd. "Wat zou u er van vinden? Ik wil niet graag in dezelfde situatie komen als zich in Brabant heeft afgespeeld." Wekenlang stonden verhalen in de krant over de ongewenste verstrengeling van activiteiten die zich in het zuiden binnen een stichting hadden voorgedaan. Voorthuijsen sprak met meerdere medewerkers over zijn idee rond 'de Meent'. Daar waar de besluitvorming plaats vond, met name het bestuur van de Dr. Joshua Bierer Stichting, lag zijn voorstel al op tafel. In principe was het bestuur het eens met Voorthuijsen maar onder de voorwaarde dat de bank waar de stichting mee werkte, de hypotheek zou verstrekken. De bank ging niet akkoord en liet dit middels een aan het bestuur gerichte brief weten. Deze informatie bereikte het bestuur echter niet. Een andere bank bleek wel bereid de hypotheek te verstrekken. De mogelijke moeilijkheden met de overheid over de verhoging van de dagprijs bleef het bestuur onbekend. "Deze jongen neemt ontslag, u wordt de nieuwe directeur", zei Voorthuijsen tegen Helge die in de rode kamer aan een bureau zijn rapportage verzorgde. "Ik keek hem aan en wist niet direct wat te zeggen. Daarna zag ik hem de militaire groet maken terwijl hij zijn hakken tegen elkaar klapte. Werkelijk beduusd over wat ik zojuist had gezien en gehoord bleef ik in de werkkamer achter. Vooral het tijdsbestek waar binnen Voorthuijsen vertelde de stichting te willen verlaten leek mij niet realistisch. De toekomst die hij mij in de gauwigheid voorspelde gaf ook de nodige stof tot overpeinzing. Wie binnen 'het Strandhotel' dezelfde mededelingen hebben

gekregen, is mij tot op heden niet volledig bekend. Fer Haak had tijdens een vergadering in Groningen al eens horen zeggen: dit wordt de nieuwe directeur. Wijselijk had hij niets laten blijken. "Maar het verraste mij wel", aldus Fer. Na het vertrek van Voorthuijsen vroeg het bestuur aan de medewerkers een profielschets te maken voor een nieuwe directeur. Fer en Helge stelden de adjunct-directeur Broersen en Lammers, die jarenlang dag en nacht beschikbaar was geweest in 'het Strandhotel' en 'de Meent', voor samen een managementteam te vormen. Een aantal andere medewerkers zond hun op schrift gestelde schets van de toekomstige eindverantwoordelijke eveneens naar het bestuur. De keus viel op het managementteam, hetgeen bij de indieners van het andere voorstel niet in goede aarde viel en tot veel onrust leidde in 'het Strandhotel'. De verstrekte hypotheek die drukte op 'de Meent' veroorzaakte in dezelfde tijd ongekende moeilijkheden voor de stichting. Het ministerie van economische zaken accepteerde de kosten van de aankoop van 'de Meent' niet bij de doorberekening van de dagprijs. Het ministerie van CRM wilde geen goedkeuring afgeven terwijl de stichting wel financiële verplichtingen was aangegaan.

De bank die als eerste was benaderd had zich goed laten informeren door de overheid. Het bestuur bevond zich in een uiterst onaangename positie. Onvolledig geïnformeerd had het een besluit genomen waar het de reikwijdte niet van kon overzien. Het duurde niet lang of het eerste stuk over de penibele situatie stond in de krant. Zwart op wit stond voor iedereen te lezen dat de directeur zijn eigen pand aangekocht had voor de stichting. De basis voor de transactie was het taxatierapport waarin door een makelaar de commerciële waarde van het pand was vastgesteld. Voor CRM gold in die periode dat de basis voor de transactie de historische aanschafprijs, vermeerderd met de investeringen, onder aftrek van de afschrijvingen diende te zijn. Vanaf dat moment bestond een probleem. Het kersverse managementteam had de bank, die zo genereus met de hypotheekverstrekking was geweest, al enige dagen eerder gesproken. In vriendelijke bewoordingen had de man die voor de bank optrad, zijn dank uitgesproken dat de stichting zo alert had gereageerd door de geldgever op de hoogte te stellen van de gerezen moeilijkheden. Hij bleef geruime tijd aan het woord en net toen iedereen dacht wel tot nieuwe afspraken te kunnen komen, besloot hij zijn betoog met de woorden: "daarom gaat de kraan dicht." Het was een vergadering om niet snel te vergeten. Nu diende onmiddellijk gehandeld te worden om te voorkomen dat een faillissement zou worden uitgesproken. De stichting zou immers op korte termijn niet meer aan haar verplichtingen kunnen voldoen. Het bestuur vroeg surseance van betaling aan en twee bewindvoerders namen het heft in handen. In korte tijd hadden zij inzicht in de gerezen problematiek en handelden naar bevinden.

Professor Bastiaans die de werkwijze binnen de Dr. Joshua Bierer Stichting een warm hart toedroeg, speelde op de achtergrond een cruciale rol. Hij formeerde een commissie van goede diensten waarin onder andere hijzelf, de directeur van de GG&GD Haarlem, de Reus en Van der Zande, directeur van Sancta Maria zitting namen. "De professor belde mij op met de vraag of ik de Dr. Joshua Bierer Stichting kende," vertelt Van der Zande. "Daar kon ik bevestigend op antwoorden, tenslotte deed het ziekenhuis al jaren zaken met 'het Strandhotel'. Vervolgens vroeg hij langs te mogen komen om van gedachte te wisselen over de Zandvoortse situatie. Daar zeg je natuurlijk geen nee op als de professor dat vraagt. Tijdens de ontmoeting zei Bastiaans: "We moeten proberen de stichting te steunen, er zit een heleboel goeds in. Kan Sancta Maria de helpende hand bieden?" Voor Sancta Maria was het ook belangrijk in verband met de uitplaatsingen om de Bierer Stichting op de been te houden. Ik heb ja gezegd", aldus van der Zande.

Het korte antwoord luidde een periode in waarin het managementteam minder bevoegdheden kreeg, de bewindvoerders zich inspanden om de zaken naar behoren af te werken en de directie van Sancta Maria zeer regelmatig naar Zandvoort reed om de vinger aan de pols te houden. In deze periode werden zowel Broersen als Lammers ernstig ziek en zaten Fer en Helge uiteindelijk met z'n tweeën aan tafel met van der Zande en Verhaegen. Zowel de economische kant als het psychiatrische deel van de werkzaamheden van het afgeslankte managementteam kon tijdens de vergaderingen ondersteund en waar nodig gestuurd worden. Na een periode van aftasten ontstond een goede en vooral plezierige, open samenwerking.

Binnen 'het Strandhotel' waren de onderlinge verhoudingen verstoord door verschillen in visie, waardoor vaak de noodzakelijke energie, nodig om de opbouw te realiseren, verkeerd werd ingezet. Dit veroorzaakte veel spanningen. De stichting verkeerde in een fase waarin weinig ruimte bestond voor een dialoog en een directieve sturing noodzakelijk was. Helge, die verantwoordelijk was geworden voor de opnamen, reisde regelmatig de verwijzers af en probeerde de instroom op gang te houden. Bij onvoldoende opnamen zou het spoedig gedaan zijn met de Dr. Joshua Bierer Stichting; dat stond hem helder voor ogen. Buiten het gezichtsveld van het managementteam leverde van der Zande zijn bijdragen in het oplossen van het conflict met de overheid. Uiteindelijk zei de ambtenaar die het nodige in de melk te brokkelen had tegen hem: "Zandvoort heeft een nummer gekregen". Deze ene zin, daar was het allemaal om te doen geweest. Dit betekende de grote ommekeer. De Dr. Joshua Bierer Stichting kon opgeheven worden en de activiteiten gingen door onder de naam Stichting Beschermende Woonvormen Zandvoort. Een voor velen slopende tijd was afgesloten. Het had de hoofden doen rollen van de bestuursleden van de Dr. Joshua Bierer Stichting, meerdere personeelsleden aan de rand of over de rand van hun incasseringsvermogen gebracht en het managementteam laten rijpen onder de vleugels van de directie van Sancta Maria. De afspraak die gemaakt was dat Sancta Maria zich na verloop van tijd terug zou trekken als de surseance beëindigd werd, deed van der Zande gestand. Hij benoemde Fer tot directeur en Helge tot adjunct-directeur. Een koppel dat ongewild en onverwachts met een situatie had moeten leren omgaan, was ontstaan na het haastige vertrek van Voorthuijsen. Zo veranderde het vierhoofdig managementteam in een tweemansdirectie waar de verantwoordelijkheden duidelijk geregeld waren.

De toekomst van 'Het Strandhotel' en 'de Meent' was al tijdens de surseanceperiode onderwerp van gesprek geweest. Nadat de moeilijkheden opgelost waren, kon de aandacht volledig gericht worden op de nieuwe ontwikkelingen die in het zich langzaam uitkristalliserend GGZ-circuit zichtbaar werden. Het was een tijd van de regionalisatie. De capaciteit van 'het Strandhotel' en 'de Meent' met 160 plaatsen in Zandvoort was in de nieuwe inzichten een te grote concentratie van beschermende woonvormplaatsen. Bovendien lagen beide locaties in de regio waarin volgens de norm grote overcapaciteit heerste. De nieuwe exploiterende rechtspersoon voelde de noodzaak een evenwichtige spreiding na te streven als een bijzondere verantwoordelijkheid. De voorbereidende initiatieven die moesten leiden tot verplaatsing van een aanzienlijke aantal plaatsen richting Beverwijk en IJmuiden kregen gestalte. Het substitutie-beginsel lijkt op papier in een handomdraai te kunnen worden uitgewerkt, in de praktijk wilde de organisatie zich geenszins overleveren aan de genade van planologische hoogvliegerij en andere min of meer onberekenbare omgevingsfactoren. De stichting besteedde daarom veel tijd aan haar plaatsbepaling binnen de GGZ en liet geen gelegenheid voorbij gaan om actief invloed uit te oefenen op de gang van zaken in het complexe regionale krachtenveld.

Ondertussen, te midden van de zich wijzigende externe relaties, handelde de stichting naar de woorden van de bioloog Varela die poneert dat "a system maintains its identity to the extent that it maintains its organisation". De interne organisatie kreeg de volle aandacht zowel wat het expliciteren van de hiërarchische lijnen betrof als de verrijking van de bedrijfsvoering met organen als een ondernemingsraad en een bewonersraad. Dankzij de medewerking van de Ziekenfondsraad als goedkeurende instantie, kon eind 1987 begonnen worden met een grootscheepse verbouwing van de algemene ruimten inclusief de aanpassing van de brandveiligheidsvoorzieningen. Het hoge tempo waarmee allerhande reparaties, vervanging van apparatuur, het aanbrengen van luchtverversing aangepakt werden deed het Strandhotel als een Phoenix uit haar as herrijzen.

Toch gingen steeds meer stemmen op die zeiden: 'het Strandhotel' is te groot, dat moet veranderen. Jullie moeten kleinere woonvormen in gebruik nemen. Zover was het evenwel nog niet en de medewerkers bleven hun beste beentje voor zetten in het grote gebouw. Naast de serieuze begeleiding die de bewoners in 'het Strandhotel' kregen aangeboden, was er gelegenheid zo nu en dan eens iets totaal anders te doen.

Ted Dekker was in de zomermaanden een benijdenswaardig begeleider. 's Morgens vroeg, als de dauw nog over het helmgras lag, ging hij met de visgroep de duinen in. Op niet te grote afstand van 'het Strandhotel' ligt een visrijk meertje. "Je herinnert je hem vast nog wel, altijd eigenwijs en lopen kon hij bijna niet. Om vier uur stond hij bij de receptie met een tennisbroekje aan en een dun hemdje over zijn schouder. Ik zeg tegen hem: doe iets warm aan, het is nog koud zo vroeg in de ochtend. Nou hij wist het natuurlijk weer beter en in de rolstoel ging hij mee. We duwden hem het duin door tot hij aan de rand van het water stond. Die avond daarvoor had ik een mooi visplekje voor hem gemaakt zodat hij wat zou vangen. Ik liep langs de andere jongens om te helpen en te kijken of het allemaal goed ging. Na een tijdje was ik het meertje rond gelopen. Toen ik weer bij de rolstoel aankwam, was hij leeg. Ik schrok en keek in het riet, maar er was niemand te zien. Mijn hart klopte in mijn keel. En toen hoorde ik ineens roepen: Ted, heb je papier? Dat had ik niet bij me dus ik roep terug: gebruik maar een bosje gras. Even later hoorde ik hem toch schreeuwen, ik holde naar hem toe. Wat denk je; hij had een hele bos brandnetels gebruikt." Meerdere malen zijn de bewoners die er aardigheid in hadden, op zee gaan vissen. Ted stelde twee rijen op, één aan bakboord en één aan stuurboord. "Succes jongens, we doen wie het meeste vangt." Het schip deinde op de korte golfslag en al gauw trokken de vissers de eerste makrelen aan boord. De vangst verliep voorspoedig en na een paar uur lagen ruim honderd vissen op het dek. Twee vissers dachten de vangst van hun leven te hebben gedaan. "Ted help even, ik denk dat er een hele grote aan zit," riep iemand met overslaande stem. "Ted, mij moet je ook helpen ik krijg de vis niet boven water, gauw anders verlies ik hem misschien," riep een man aan de andere kant van het schip. "Het duurde even", zegt Ted, "voordat ik de gaten kreeg dat de lijnen onder het schip in elkaar waren geraakt. Je kon trekken wat je wilde maar dan begon degene die aan de andere kant stond ook zijn lijn in te halen. Ik heb die twee naar de boeg laten lopen en toen kwamen de lijnen boven water. We hadden die ochtend zoveel vis dat ik 's middags naar een beroepsvisser ben gegaan om de makreel te roken. Dat is weer een verhaal apart. Ik nam de drie 'Daltons' mee om mij te helpen. Toen ik de makrelen in de rook hing, liepen zij over de steiger heen en weer. Even later kwam er één naar me toe en zei dat ze een ongelukje hadden gehad. Wat dan, vroeg ik. "Kom maar even mee, Ted, dan kun je het zien." Er was niets te zien want de grote bun met levende paling van de beroepsvisser was weg. Alleen de twee afgeknapte touwen hingen er nog. We zijn er even op gaan staan toen brak eerst één touw en daarna het andere, zei één van hen. Ik heb mijn kleren uitgetrokken, en met een stuk touw ben ik in het smerige water van het haventje langs het Noordzee kanaal gedoken. Het duurde een half uur voor ik die bun weer aan de oppervlakte kreeg. Iedere keer weer naar beneden om in het donker het touw ergens aan vast proberen te maken. Ik geloof dat het een paar dagen heeft geduurd voor ik alle olie van mijn lijf had gewassen. Ja, je kon wel lachen met die jongens."

Op een dag vonden de drie 'Daltons' een paar oude deuren in de garage. "Mogen we een boot timmeren, Ted?" "Timmeren jullie maar een boot", was het antwoord. Het drietal sleepte de deuren het strand op. Eén deur zaagden zij doormidden. De delen dienden als voor en achterkant. Aan elke zijde spijkerden de broers een deur vast. De lichtste deur, voor een groot deel bestaand uit geperst karton, gebruikten zij als bodem. Eén man er in en het schip dreef. Met een plank als peddel kwam er nog beweging in ook. Het ging een tijdje goed en toen werd er geroepen: "wij willen ook". "Kom er maar bij," klonk het vrolijk. Daarop begaven de twee zich aan boord. Op dat moment ging wellicht een jongensdroom in vervulling. Maar terwijl zij zwaaiden naar hun begeleider begaf de bodem het. Abrupt verdwenen zij uit het zicht. Dat was lachen. Teruggekomen in 'het Strandhotel' stopten zij hun spijkerbroeken in de wasmachine. Eén van hen schudde er poeder bij uit een zak die vlakbij stond. Nadat de broeken hun rondjes hadden gedraaid, gooiden zij ze in de droogtrommel. Na het droogproces konden zij de broeken slechts met moeite aankrijgen. De pijpen wilden niet soepel rond de benen meebuigen. "Moet je nou 's kijken Ted, raar hè?" Ted liep naar de wasruimte, hield een zak omhoog en riep: "Hebben jullie hiermee gewassen? Dat is gips!"

Wanneer iets niet verliep zoals het gewenst of bedoeld was, had de begeleiding bijna altijd de kans en de tijd de werkzaamheden aan te passen of te wachten tot zich een beter moment voordeed waarop de bewoner benaderd kon worden. Voor de huishoudelijk medewerkers en de technische dienst gold hetzelfde. Als het tegen zat, kon iets anders bedacht worden zonder dat de bewoner daar direct hinder van ondervond. Voor

het keukenpersoneel ging dat beslist niet op. Elke dag opnieuw moest het werk in één keer goed zijn. Een herkansing bestond er niet, dat zou leiden tot vertraging bij het bereiden van de voeding. Menno de Baar, die op 28 juni 1971 als souschef van de Strandhotelkeuken in dienst kwam, was één van de medewerkers die voor de inwendige mens zorgde. Bescheiden begonnen met rond de dertig gasten, bereikte het aantal monden die gevuld wilden worden in de loop van het volgende jaar zelfs een periode van 106. Uiteindelijk besloot de directie dat 104 gasten de maximale capaciteit diende te zijn. Menno, die de vertrekkende chef-kok in zijn functie opvolgde, weet nog goed hoe het er aan toeging in die beginperiode. "Ik zie die meneer uit Heiloo nog zitten bij de teil met aardappelen. Hij had een gruwelijke hekel aan aardappels pitten en daarom liet hij de schrapmachine net zolang draaien tot er krieltjes overbleven. De pitten waren er dan wel uit maar we hadden onvoldoende over om iedereen te eten te geven." De keukeninventaris was na de sluiting in het hotel achtergelaten. Het eerste jaar aten de gasten met zilver bestek en van borden waarop het embleem van de Holland-Amerika lijn prijkte. Champagnekoelers waren er in overvloed en het vlees kwam op zilveren schalen de eetzaal binnen en op de tafels gezet. De koks kookten op een eilandfornuis en 's morgens stond al een grote pan op het gas waarin beenderen langzaam konden trekken tot een heerlijke bouillon. Er werd nog echt gekookt in de keuken waar de tand des tijds toch begon toe te slaan. Menno en zijn medewerkers - er zijn er velen geweest - wisten met de gebrekkige apparatuur koninklijke maaltijden op tafel te zetten. "Voor de 160 maaltijden, inclusief Tafeltje-dekje, gebruikte ik 30 kilo zuurkool, 55 kilo aardappels en 160 porties vlees. Omdat wij ook voor 'de Meent' kookten begonnen we daar om negen uur 's morgens en werkten we door tot één uur 's middags. In de pauze ging ik naar huis en om twee uur herhaalden wij het menu, maar dan in grotere hoeveelheden, voor 'het Strandhotel'. Om half zeven 's avonds waren we klaar, dan zaten de mensen nog aan tafel maar wij hadden de keuken al op orde. Behalve de afwas, die stond te wachten op de corveeërs. Het is mij wel vaker gevraagd: Twee keer koken? Dat was geen probleem, je was niet anders gewend. Bij het tienjarig bestaan in juni 1981 hebben wij de catering gedaan. Op verschillende plaatsen in 'het Strandhotel' stonden koude buffetten uitgesteld. Ja, dan moest je alles goed plannen. De bestellingen wilde ik graag op tijd in huis hebben, want een paar dagen van te voren begonnen we al met de voorbereidingen van de maaltijden. Ondertussen gingen de gewone maaltijden ook nog eens door. De mensen die we toen in huis hadden, aten op die feestelijke dag natuurlijk mee van de buffetten of ze gingen een dagje uit, als zij niet van die drukte hielden. Tijdens de presentatie van de woonvormen, waarbij alle huizen hun bouwwerken in de eetzaal uitstalden, hebben we een buffet voor vijfhonderd man verzorgd. Dat was op zes juni 1991. Het Turks restaurant Anatolië uit Haarlem stond er ook met allerlei gerechten, dat was wel leuk. We hadden de beschikking over een Franse kaaswagen, het brood leverde bakker Balk en de firma Twisker leverde de rauwkost. Ik had tweeduizend vorken en bijna twee en een half duizend borden, duizend bierglazen en achthonderd wijnglazen besteld. Allemaal disposables, dus die konden na gebruik zo weggegooid worden. De driehonderd echte bierglazen zijn ook nog voor een groot deel ingezet. Er was voldoende te drinken. Om nog wat getallen te noemen: 62 dozen frisdrank, 12 kratten Spa, hetzelfde aantal Spa Citroen en 20 kratten alcoholvrij bier. Verder waren er voldoende flessen rode en witte wijn en er stond een bierpomp in de eetzaal opgesteld. Wie trek had in een haring, kon zijn gang gaan aan de haringkar. Zeshonderd haringen lagen deels op de kar en deels in de koeling. Ja, als we wat deden, dan mocht het ook goed gebeuren." "Met de feestdagen was het net zo. Dagen van te voren waren we dan in de keuken al druk met alles voor te bereiden. Kerstmis was toch altijd een hoogtepunt. We wisten er wel wat van te maken. Zo'n menu zag er aantrekkelijk uit. Het begon met soep als voorgerecht, het tussengerecht volgde, daarna een sorbet. Dan wachtten we even voor het hoofdgerecht geserveerd werd. Het nagerecht en de afsluiting met koffie en bonbons gaf iedereen het gevoel voldoende gegeten te hebben. Al met al duurde het kerstdiner uren, maar het was wel gezellig voor de mensen. Met Pasen pakten we minder uit, wel kreeg iedereen een paasei van chocolade dat we in de keuken gemaakt hadden. We hebben heel veel jaren ons eigen gebak en koekjes gemaakt. Wat deden we eigenlijk niet in de keuken? Het vlees werd in porties gesneden door de slager die op gezette tijden 's middags aan zijn werk begon. Hij bestelde bij het slachthuis een halve koe, achterbillen of varkensribben en werkte tot diep in de nacht door. De incurante stukken gebruikte hij om tartaar te maken of tot gehakt te draaien. 's Morgens lag het vlees in de koelkast. We werkten in wisselende

diensten, met z'n drieën. In de koffiekeuken hadden we vier medewerkers die ook wisselende diensten draaiden. Desirée is op die plaats begonnen en heeft op een gegeven moment de gelegenheid gekregen een interne opleiding tot kok te volgen en buiten de deur bezocht zij de BGP instellingskok opleiding. De komst van de aerosteemers maakten het werken gemakkelijker. Koken, bakken en braden in één apparaat was vanaf die tijd mogelijk. Aardappelen en groente konden in één steamer zonder dat zij de geur van elkaar overnamen. Het eten werd niet gestoomd maar met hete vochtige lucht onder druk bereid. Voor het zover was kregen we een complete renovatie van de keuken over ons heen. Alles moest er uit, wij ook. "Er was al eerder sprake van een verbouwing van de keuken. In 1985 lagen de eerste tekeningen gereed; toch heeft het nog vijf jaar geduurd voor het zover was. In september 1990 kwamen de slopers van een bouwbedrijf in actie. Halverwege december waren alle werkzaamheden achter de rug. "We waren blij dat alles klaar was. De afwasmachine stond in de eetzaal die voor een deel afgeschot was en we kookten in 'de Meent'. Het eten moest elke dag naar 'het Strandhotel' vervoerd worden en mocht niet in kwaliteit achteruit gaan. Het jaar daarop is de keuken van 'de Meent' verbouwd tot een pantry-achtige ruimte. Koken voor grote groepen was niet meer mogelijk. Vanaf die tijd brachten wij het eten naar 'de Meent'. Ik heb in het begin verteld hoeveel eten er gekookt werd. Bij elkaar toch zo'n 85 kilo voor 'het Strandhotel'. Inmiddels zijn alle keukenmedewerkers in andere functies binnen de stichting aan het werk. Ik meen dat we op 11 juni 1999 de laatste warme maaltijd voor 'het Strandhotel' hebben gekookt. Er zaten nog 35 bewoners aan tafel," vertelt Menno.

Vic Peters als hoofd en Albert van der Moolen als waarnemend hoofd waren gedurende meerdere jaren verantwoordelijk voor de dagelijkse leiding in 'het Strandhotel'. De eerste tijd was de directie nog aanwezig in hetzelfde gebouw. De administratie, een uitdijend onderdeel van de organisatie, was eveneens in het pand gevestigd. Voor hen die 'het Strandhotel' moesten runnen, was het geen onverdeeld genoeg met z'n allen onder één dak te zitten. Will Roseboom kwam als uitzendkracht voor een zomerperiode de beschermende woonvorm binnen. Zij had elders in het land ervaring opgedaan met werken in een RIBW. Zij zegt: "Wat me opviel, was de hoeveelheid grijze hoofden bij de bewoners en het stramien: om klokslag half negen iedereen aan het ontbijt. De mensen stonden voor de deur te wachten tot zij naar binnen mochten. En heel apart vond ik de samenwerking met de keuken. Het waren een beetje twee kampen. Zij van de keuken en zij van de begeleiding. Toen Albert hoofd werd, ging het wat beter. Hij voerde een overleg in met de bedoeling dat de medewerkers elkaars werkwijze beter gingen snappen en de perikelen die zich voordeden rond het corvee van de bewoners in de keuken konden worden uitgesproken. Een instellingskeuken is nu eenmaal anders dan een 'huiskamerkeuken'. Menno, die altijd de hygiëne in zijn domein bewaakte, was derhalve alert wie er binnen liep."

Marten Penning, het laatste locatiehoofd, zegt er het volgende van: "Het overleg liep prima, maar als je praatte over wat het beste voor de mensen was, dan stelde het keukenpersoneel zich zeer taakgericht op. Ik snap dat wel, het had voor een groot deel te maken met de hygiënische voorschriften waar de keuken aan moest voldoen. Toch bleef het moeilijk als de begeleiding vroeg waarom een bewoner niet zelf een broodje mocht smeren". "Terugkijkend is er wel wat veranderd," zegt Will. "De keukenmedewerkers hielpen met het afhalen van de tafels. Later veranderde dat en deden de bewoners het zelfstandig. Voor mij betekende werken in 'het Strandhotel' een stapje terug in vergelijking met mijn eerdere werk. Ik was gewend veel zelf te doen en in Zandvoort verliep het overleg tussen arts en begeleiding via het hoofd of het waarnemend hoofd. In het verleden kwam de huisarts aan huis. Dat is gewijzigd en nu gaan de bewoners naar het spreekuur van de dokter. Aantrekkelijk was de humor die de bonte mengeling van de bewoners met zich meebracht."

Jolande Zwemmer heeft achttien jaar ervaring opgedaan met de verscheidenheid aan bewoners. "Zo'n groot huis had zijn voordelen, maar het was druk en enerverend en voor veel medewerkers gaf het een gevoel van stress. Dat was de reden dat het team erg betrokken was bij elkaars wel en wee. Ik vond het bewonderenswaardig dat de bewoners het konden opbrengen het samen te vinden op die paar vierkante meter. Ik had soms een onveilig gevoel en vond het heel spannend om er te werken. Ik zag de uitersten van

veel triestheid maar ook de warmte van de mensen onderling. In 1984 ben ik begonnen aan de studie voor maatschappelijk werkster en kreeg toen al wat werk op dat gebied te doen. Nadat ik de opleiding met succes had afgerond ben ik in die functie aangesteld. In 1995 heeft Helge mij ingewerkt om zijn werk voor de indicatiecommissie over te nemen en dat heb ik met plezier gedaan. Eerst alleen voor Zuid-Kennemerland en later zijn de twee andere sub-regio's erbij gekomen." "Het was zo afwisselend werken in 'het Strandhotel'" en: "wat hebben we daar toch gelachen met elkaar" zijn veel gehoorde opmerkingen. Iedere (ex)medewerker heeft belevenissen die onuitwisbaar in het geheugen zijn gegrift. De vakantie is een onderwerp dat menig begeleider die met de bewoners op stap is geweest, enthousiast doet vertellen. "Ze waren allemaal zo anders; de mensen konden veel meer dan we dachten." "Sommigen kunnen best naar een kleinere woonvorm waar niet alles voor hen gedaan wordt", en meer van die opmerkingen kwamen los bij terugkomst in 'het Strandhotel'. Onder de bewoners bevonden zich echter ook enkelen die wel in het grote geheel mee konden komen zonder direct in conflict te geraken, maar in een kleine groep mee op vakantie zou voor de anderen te belastend zijn. In een vergadering kwam aan de orde dat het zo sneu was voor die paar mensen die niemand in zijn vakantiehuisje wilde. De oplossing vond het team in een individueel vakantiereisje in de verhouding één op één. Maar wie van de begeleiding wilde dat avontuur aangaan, was vervolgens de vraag. Liesje Ankersmit was de begeleidster van één van de dames. Zij zag er wel wat in en bood aan er een paar dagen op uit te trekken. De begeleidster aan het stuur en de bewoonster, keurig in de kleding en een hoedje op haar hoofd, nam op de achterbank plaats. "Nee, ik wil niet voorin zitten, ik zit hier," zei ze meerdermalen. Eenmaal op de plaats van bestemming aangekomen vroeg Liesje aan haar of zij wilde wandelen buiten het dorp. In het open veld zei de vrouw: "Ik moet naar de wc. Hier doe ik dat niet, ik ben een nette vrouw. Ik weet hoe het hoort." In de tuin van het eerste huis dat ze zagen op de weg terug naar het hotel stond een man het gras te sproeien. Hij hoorde alleen: "Ik moet naar de wc." Nog voor hij kon antwoorden, stond de vrouw al in de gang en trok de wc-deur achter zich dicht. "Ik moest toch nodig", was haar verklaring over het vertoonde gedrag.

Oud-medewerkers die de vraag voorgelegd kregen wat hen het meeste is bijgebleven uit de tijd dat zij in 'het Strandhotel' werkten begonnen, op een enkeling na, met de woorden; "wat hebben we gelachen". Om vervolgens op ernstige toon de dikwijls tragische omstandigheden waaronder de bewoners binnenkwamen de revue te laten passeren. Eén van hen haalt de radio-opnamen aan die een verslaggever maakte. Verschillende mensen verleenden hun medewerking en lieten zich interviewen over hun wel en wee en hun toekomstverwachtingen. Een vrouw vertelde een positief verhaal over de wijze waarop zij in 'het Strandhotel' was opgevangen, wat zij zoal overdag deed en dat zij wel perspectief zag om op termijn weer zelfstandig te gaan wonen. De tweede bewoner die de microfoon voorgehouden kreeg, zou de volgende dag naar zijn nieuwe huis vertrekken. Maandenlang was hij door de psycholoog en de begeleiding geholpen om de draad weer op te pakken. De verslaggever vroeg de man hoe het met hem was en hoe lang hij nog dacht te blijven. "Het gaat niet goed met me, ze doen hier niets voor me, ik zit hier maar te zitten. Er gebeurt hier nooit wat," sprak de man. Waarop de radioreporter het over een andere boeg gooide en zei: "U heeft toch een schitterend uitzicht vanaf de plaats waar u zit?" "O meneer", antwoordde hij op treurige toon, "die golven, altijd weer die golven, het houdt nooit op, steeds weer nieuwe golven. Ik kan geen zee meer zien." De opname is nog uitgezonden ook.

De herinnering aan een ander voorval die wel eens naar boven komt, speelde zich af in de bonbonnière. "De kluis stond vlak bij de ingang en op een middag liep ik naar binnen en zag één van de jongemannen op zijn knieën voor de kluisdeur zitten. Een handboor hield hij in het sleutelgat en hij draaide zo snel als hij kon aan de zwengel. Ik vroeg hem wat hij aan het doen was en hij antwoordde dat hij zijn zakgeld niet had gekregen en het zelf wel kon pakken," vertelt Jopie Dekker alsof het gisteren gebeurde. "Ik heb slechts twee jaar in 'het Strandhotel' gewerkt en daarna met veel plezier in een paar verzorgingshuizen. De tijd in Zandvoort vind ik nog steeds de mooiste, daar kijk ik met plezier op terug."

In 'het Strandhotel' woonden veel mensen die weinig oog voor hun lichamelijke hygiëne hadden. Elke ochtend opnieuw zag de begeleiding er op toe dat de bewoners die weinig op hadden met water en zeep,

gewassen aan de ontbijttafel kwamen. Het was een tijdrovende bezigheid en wanneer het een beetje tegenzat, lukte het niet iedereen op tijd naar beneden te laten gaan. Om dat te verhelpen, ontstond de functie van ADL medewerkster. Miny van Ee was één van hen. Zij ondersteunde de begeleiding op meerdere gebieden met als belangrijkste taak de bewoners die zich niet konden of wilden wassen voor de kraan bij te staan of onder de douche te zetten. Zij vertelt met smaak over die tijd. "Één van de dames was panisch voor water. Al op de eerste dag kreeg ik te horen dat het moeilijk zou worden haar zo ver te krijgen. Het bleek inderdaad niet eenvoudig maar stukje bij beetje met aaien en paaien wist ik haar vertrouwen te winnen. Na enkele weken waste zij zichzelf als ik er bij stond. Dat gaf mij een heel goed gevoel. Het was in 'het Strandhotel' toch vaak dat iets niet meteen lukte, je had dikwijls veel tijd nodig om wat voor elkaar te krijgen. Als je een paar moeilijke dagen achter de rug had en je had weer eens een succesje geboekt of er was iets leuks gebeurd - en dat kwam veel voor - ging ik altijd met een goed gevoel naar huis. Op zo'n moment was het net of je weer nieuwe energie kreeg voor de volgende dag. Ik werk nu op 'de Landtong' en ik ben geen ADL'er meer maar assistent-begeleidster. Ik doe in grote lijnen hetzelfde alleen heet het anders."

Albert heeft vanaf 1 augustus 1991 als waarnemend- en later als locatiehoofd in 'het Strandhotel' veel zien veranderen. "Toen ik voor het eerst de bonbonnière binnenkwam en om me heen keek, deed het me sterk denken aan een rustige chronische afdeling van een APZ op een mooie plek aan zee. Ik vond het een familieachtige situatie, al die mensen gezellig koutend aan hun tafeltjes. In de jaren die volgden, veranderde er het nodige. Dat moest ook wel. Heel globaal gezegd zijn de behandelgroepen verdwenen, is er een activiteitenbegeleider aangesteld en kwam het wonen en de vrijetijdsbesteding van de bewoners in beeld. De psychiater zag zijn spreekuur in 'het Strandhotel' verminderen naar éénmaal per twee weken. Tenslotte kwam er definitief een einde aan. De RIAGG nam de verantwoording voor behandelingen over. Han Fluitsma, de psycholoog, heb ik zien vertrekken en Hella van de Beek die hem in februari 1993 opvolgde heeft na verloop van tijd haar werkterrein verlegd."

Fer vroeg haar de intervisies buiten de deur van 'het Strandhotel' op te pakken. Zij begon in IJmuiden, Meerwijk en Erica. In Beverwijk ondersteunde zij het team bij de bewonersbespreking naast de intervisie-activiteiten. Voor de teams was het nieuw. Er bestond nog geen cultuur om binnen de woonvormen intervisie momenten toe te passen. "In de beginperiode was het moeilijk en tegelijkertijd leuk. De regelmaat er in brengen; dat was lastig," zegt Hella. "Onwennigheid gaf tal van startproblemen, tegelijkertijd stak ik zelf veel op over de manier van werken in de verschillende huizen en ik kreeg een goed beeld van hetgeen beschermd wonen kan inhouden. In overleg met Fer verminderde ik de behandel functie in 'het Strandhotel' en richtte ik mij op de inhoudelijke deskundigheidsbevordering en methodiek-ontwikkeling. Dit mondde tenslotte uit in de functie van beleidsmedewerkster tot eind 1999. In deze jaren hield ik me onder andere bezig met het vertalen van beleidsstukken voor gebruik in de praktijk. Het was de bedoeling dat in alle beschermende woonvormen van de stichting vanuit dezelfde visie zou worden gewerkt. Om die reden ben ik themamiddagen gaan organiseren voor de medewerkers. En het RIBW Nieuws kwam uit waarin bijvoorbeeld informatie over rehabilitatie stond te lezen. Formele dingen zoals het privacyreglement en het klachtenreglement waren zaken die aandacht verdienden en uitgewerkt moesten worden. Alle wetgeving op RIBW gebied is in instellingsreglementen vertaald. Het neemt veel tijd om alles goed op papier te zetten. Naarmate de instelling groter is geworden, is de bureaucratie toegenomen. Dat is niet te voorkomen. Het kan wel eens frustrerend zijn voor de medewerkers die een snel resultaat verwachten. De aandacht is er op gevestigd de organisatie zo min mogelijk log te laten worden. Het vergt aanpassingen en die zijn niet altijd even gemakkelijk in te voeren. De RIBW is ook niet in één keer ontstaan, het heeft jaren geduurd. De wordingsgeschiedenis van 'het Strandhotel' en het samengaan met de andere plaatsen waar hulp werd geboden heeft aan de wieg gestaan van de ontwikkeling van het beschermd wonen," vertelt Hella en spoedt zich naar de volgende vergadering.

"Ik heb zeven jaar in 'het Strandhotel' gewerkt", memoreert Albert, "en beschouw het als een unieke ervaring die ik niet had willen missen. Ondanks alles heb ik me er heel betrokken bij gevoeld net als de anderen. Of je ging weg of je werd meegezogen. Neutraal kon je er niet tegenover blijven staan. Je werd er door gegrepen. Als je er niet bij bent geweest, laat het zich niet uitleggen", aldus Albert.

Dat zelfde geldt in zekere mate ook voor de functie van nachtportier. Je moet er gezeten en gelopen hebben, in het holst van de nacht, om te begrijpen hoe zo iets voelt. "In het begin heb ik wel eens gedacht waar ben ik aan begonnen. Dat mensen met zulke problemen bestonden wist ik niet eens. Iedereen die in 'de Meent' werkte kende haar natuurlijk. Komt ze op een nacht naar beneden, zit ze helemaal onder. Ik wist me geen raad en waar begin je dan in zo'n geval. Toen ik 's morgens thuis kwam heb ik mijn kleren in de was gedaan en ben een tijdje onder de douche gaan staan. Nadat ik het een paar maal vaker had meegemaakt kon ik er beter mee omgaan". Jan Ditmeijer trekt een vies gezicht als hij er aan terug denkt. Lichamelijk ongemak dwong hem indertijd zijn werk op te geven en hij vond via via een baan als nachtportier in 'het Strandhotel'. Na verloop van tijd kreeg hij de vraag voorgelegd 's nachts in 'de Meent' de wacht over te nemen. "Ik werkte er van elf uur 's avonds tot zeven uur 's morgens. Het was een fantastische tijd. De collega's waren gouden meiden. Het gebeurde wel eens, als zij 's avonds uitgeweest waren in Zandvoort, dat zij na middernacht nog even langs liepen en een portie nasi voor me meebrachten. De bewoners gedroegen zich 's nachts anders dan overdag. Als er iemand uit bed kwam, was het de bedoeling om hem of haar weer onder de dekens te krijgen. Eén van de bewoners vertelde, als hij de kans kreeg, urenlang over klassieke muziek en schilderijen. Hij wist er werkelijk alles van. We kregen eens een vrouw binnen, die vanaf de eerste nacht door 'de Meent' sloop. Ze probeerde alles wat los en vast mee te nemen. De deur van de eetzaal sloot ik af, dan kon ik mijn aandacht op de rest van het gebouw richten. Over het algemeen was het rustig tijdens de nacht in 'de Meent'. Agressie heb ik maar een paar maal meegemaakt. Een bloembak is al eens naar mijn hoofd gegooid; dat vergeet je niet zo gauw. Maar er gebeurde maar weinig waar ik geen raad mee wist. Verder was het zo dat je altijd om raad kon vragen bij meneer Lammers en later bij Helge. Wanneer het echt nodig was, dan stonden zij in de kortste keren in 'de Meent'. Als ik terug denk aan die tijd, komt altijd het kerstfeest in mijn gedachten. Het personeel versierde het hele huis en ook mijn stoel. Dat was met Sinterklaas trouwens net zo. Ik zeg het nog maar eens: het waren fijne collega's. Dat was in het bedrijfsleven wel eens anders. Het laatste jaar werd het wat minder gezellig; dat had te maken met de verspreiding van de medewerkers over de andere woonvormen." "Dat merkte ik in 'het Strandhotel' ook aan de medewerkers toen we wisten dat alles zou gaan veranderen", zegt Wil van der Voort. "Ook mijn eigen positie is lange tijd niet helemaal duidelijk geweest voor mij. Enfin, dat is nu opgelost, ik maak gebruik van de OBU. In augustus is het voorbij. Ik vind het heel jammer dat ik mijn 25-jarig jubileum niet haal en beslist niet alleen om het geld dat ik dan zou krijgen. Ik zat bij Wijsmuller op een zeesleper. Je kent dat wel, nooit thuis natuurlijk. Daarvoor had ik zes en een half jaar bij de Marine gevaren. De onderzeebootbestrijding was mijn specialisatie. Ik zag een advertentie in de krant en na een gesprek met Lammers en Voorthuysen kon ik direct beginnen. De eerste twee nachten heb ik met Theo Molenkamp mee gelopen en daarna ging ik alleen de nacht in. Zeven nachten op, zeven nachten af en die week werkte ik nog één dag op de arbeidstherapie. Later ging ik voor één nacht naar 'de Meent' aansluitend op de week in 'het Strandhotel'. Evengoed heb ik wel wat meegemaakt in de loop van de jaren. Als nachtportier heb je voor de bewoners een belangrijke functie. Het is mij dikwijls door de bewoners gezegd dat mijn aanwezigheid hen een veilig gevoel gaf. Als er eens iets was, konden zij altijd op mij terugvallen. In de regel had ik wel een oplossing bij de hand. In extreme gevallen haalde ik de slaapdienst uit bed maar dat is niet zo vaak nodig geweest. Zeker in de eerste jaren dat ik in 'het Strandhotel' werkte, kon het er wel eens onrustig zijn. Op een nacht zat ik achter de receptie en ik hoorde een zacht geritsel. Ik dacht bij mezelf: daar komt iets de trap af. Ik keek omhoog en het eerste moment dacht ik: ik zie het niet goed. Staat me daar een man halverwege de trap met niets anders dan een bustehouder en een zwarte petticoat aan zijn lijf. Toen ik zijn richting op keek, begon hij met zijn heupen te wiegen en liep even later weer vlug naar boven. Onaangename vond ik de taak elke ochtend een man uit bed te halen die er een gewoonte van maakte zijn ontlasting in zijn pyjamabroek te doen. De begeleiding moest dan die broek uitspoelen. Op een vroege morgen besloot ik de man zelf zijn broek in een emmer uit te laten spoelen. De volgende ochtend - ik haalde hem weer uit bed - was zijn broek nog helemaal schoon en de dagen daarna ook. Aan het eind van mijn week rook ik 's morgens de bekende lucht weer maar zijn broek was niet bevuild. Ik stond zo eens rond te kijken maar ik zag niets bijzonders tot ik besloot het bed de kamer in te

schuiven. Wat denk je? Op de plint lagen tientallen kleine handgedraaide balletjes ontlasting keurig op een lange rij."

Theo Molenkamp kan er over meepraten wat hij als nachtportier zoal meemaakte in 'het Strandhotel'. "Het begon al bij de sollicitatie. Ik kwam het hotel binnen en ik dacht: wat een weelde, wat mooi is het hier. Wat denk je dat het hier is, vroeg meneer Voorthuysen. Ik zei: een hotel. "Loop dan maar eens even met me mee." We gingen het hele huis door. Ik zag de mooie rode vloerbedekking in de bonbonnière waar ook nog een dansvloertje was. De eetzaal met een dik tapijt op de grond; ik had nog steeds het idee dat ik in een hotel stond. Nadat ik alle etages had bekeken en mij uitgelegd was dat de gasten op twee en drie persoonskamers sliepen, kreeg ik weer de vraag: wat denk je dat het hier is? Nou, een hotel, zei ik. Toen begon meneer Voorthuysen het me uit te leggen. Maar ik begreep niet zo goed wat hij me vertelde. Psychiatrische patiënten, daar wist ik niets van. Alcoholisten, ja ik wist nog wel wat dat waren. Thuis vertelde ik alles in geuren en kleuren aan mijn vrouw en ik zei: ik geloof dat het een soort ziekenhuis is. Mijn eerste nachtdienst begon al goed. Ik liep tegen half elf naar binnen en kreeg meteen een stomp tegen mijn borst van iemand die boos uit de telefooncel in de hal stapte. Ik dacht: als dat zo moet gaan..... Toch heb ik er zo'n zeventien jaar gewerkt; maar elke avond als ik van huis ging, dacht ik: wat zal me nu weer boven het hoofd hangen. Het ergste was overdag te moeten slapen. Als ik thuis kwam, dan zag ik het niet meer zitten. 's Winters ging het dan nog wel, maar 's zomers was het bloedheet in mijn flat. Dat was geen pretje, maar als ik 's avonds weer door de draaideur binnen kwam en ik zag de collega's dan ging het wel weer." Hij kijkt peinzend voor zich uit en zegt: "Er gebeurden heel veel leuke dingen maar de schokkende voorvallen zijn me toch het meest bijgebleven. Jij herinnert je vast wel dat je eens een vrouw met een bontjas aan uit zee hebt gehaald. Op het strand liet een meneer zijn hondje uit en die riep: mevrouw, dat moet u niet doen. Terwijl jij je schoenen en je broek op het zand gooide, zei jij: u moet wel wat doen en je ging de branding in. Ja, in die tijd wisten we niet of je een vergoeding kreeg als je kleding eraan ging. Die keer dat ik 's nachts een man en een vrouw binnen liet, zal ik ook nooit vergeten. De man had ik niet eerder gezien. Het gebeurde wel vaker dat ik iemand nog niet kende, tenslotte werden de mensen overdag opgenomen, maar dan kreeg ik bij de overdracht van de avonddienst wel te horen wie er nieuw was. Ik keek voor de zekerheid nog even in het rapport schrift; daar stond niets over een opname. Jij had die nacht slaapdienst en toen hebben we die man van driehoog naar beneden gehaald en de politie heeft hem een nachtje gehouden. De volgende ochtend stond hij weer met een agent op de stoep. Ditmaal om zijn excuses aan te bieden. Ik geloof dat ik een beetje dronken was, zei hij met een hees stemmetje." "De brand in het Bouwes hotel, op de plaats waar nu het casino staat, vergeet ik natuurlijk ook nooit meer. De mensen klommen door de ramen naar buiten. Zij hebben in de bonbonnière koffie gekregen om een beetje van de schrik te bekomen. Ik keek altijd op de dienstlijst wie er slaapdienst hadden in mijn nachtdienstweek. Als Co van Beek er was of zuster Zwemmer, een oudere dame, een diacones, dan wist ik dat ik de eerste uren niet alleen was. Co kletste mij de oren van het hoofd en zuster Zwemmer was altijd met warme melk in de weer voor de mensen die niet slapen konden. Zij bad ook wel met sommigen die wakker lagen. Ik meen dat ik in de plaats ben gekomen van een jongeman die verschrikkelijk bang was in de donkere gangen en de kelderruimten die spaarzaam verlicht waren. Hij heeft eens de slaapwacht gewekt met de woorden: er staat een paar schoenen in de gang van de derde etage en ik zie niemand. De slaapdienst vroeg of hij al in de kamer had gekeken. Nee, dat was niet zo. Wat bleek: het betrof een nieuwe opname die dacht dat in 'het Strandhotel' zijn schoenen gepoetst werden, als hij ze voor de deur zette. Jij hebt me zelf wel eens verteld dat mijn voorganger een walkietalkie kreeg om in noodgeval direct contact op te kunnen nemen met de slaapdienst. De ontvanger lag naast je kussen en je hoorde hem voortdurend praten: ik ga nu door de gang naar de eetzaal; ik ben nu in de eetzaal; ik ga nu naar de bierkelder. Zo ging dat maar door. Jij deed geen oog dicht. Zo bang was ik niet, maar wel altijd op mijn hoede. Het waren hele andere tijden dan nu, als ik dat wel eens zo hoor." "Dat is waar," zegt Wil, "Maar bang ben ik nooit geweest, al was er vroeger altijd wel iets bijzonders. Op een nacht bracht een taxichauffeur een jonge vrouw tot aan de draaideur. Hij zei zoiets als: Woont zij hier? Ze heeft een striptease show gegeven in het dorp en de jongens hebben haar kleren verstopt, die waren niet meer te vinden. De kroegbaas heeft

een gat in de bodem van een plastic zak gemaakt en daarna over haar hoofd getrokken. Hij wilde haar niet bloot over straat laten gaan. In diezelfde nacht hoorde ik glasgerinkel. Ik ging naar buiten om te kijken of het één van onze ramen was. Niets te zien, dus ik de trap op en op de derde etage hoorde ik de wind door de kieren van een deur gieren. Het was noordwester storm, die had er een ruit uitgedrukt. Ik kon de kamerdeur bijna niet open krijgen. De gordijnen wapperden tegen het plafond. De bewoner lag tot aan zijn ogen onder de dekens, met twee handen hield hij ze vast en riep: Wat waait het hier, hè Wil? Het gebeurde ook nogal eens, vooral vlak nadat de nieuwe brandmelders geïnstalleerd waren, dat het brandalarm afging. Dan had er weer eens iemand gerookt op zijn kamer met de ramen dicht of een lange tijd onder de douche gestaan. De waterdamp veroorzaakte ook al een alarm."

Nicoline van Duijn heeft meerdere weken in de rol van nachtportier in het half duister door de gangen gelopen. "Ik heb het nooit willen zeggen maar ik was bang als ik de trap naar beneden afliep. Je wist nooit wat of wie je zou aantreffen in dat gedeelte van 'het Strandhotel'! De bierkelder en dat smalle donkere gangetje naar de hobbyruimte, dat vond ik maar niets. 's Nachts waren de mensen anders. Sommige bewoners werden heel mededeelzaam en andere, meestal mannen, stonden mij van een afstand aan te kijken. Op een nacht sprong er een man op de balie en riep: Ik ben een baliekruiper. Ik schrok toch zo. Het liep gelukkig allemaal goed af. Thuis was ik altijd bang wanneer ik alleen was. Ik sloot alles af en deed de gordijnen dicht. Na de belevenissen in 'het Strandhotel' is dat helemaal verdwenen. Ik laat nu soms de deuren wagenwijd open staan. Dat is natuurlijk het andere uiterste," zegt zij.

In 'de Meent' neemt één van de bewoners afscheid. Hij heeft jarenlang in 'het Strandhotel' en later in 'de Meent' gewoond en is toe aan een nieuwe stap in zijn leven. Medebewoners komen hem de hand schudden en bieden iets aan. "Dat is toch hartverwarmend," zegt een vrouw die de vertrekkende bewoner gadeslaat. Een paar mannen zitten elk met hun eigen gedachten voor zich uit te kijken. Eén doet even zijn ogen dicht alsof hij in slaap dreigt te vallen. Even later verschijnt er een glimlach op zijn gezicht. Hij opent zijn ogen en zegt: "Nog even en dan gaan wij ook weer verhuizen. We gaan terug naar 'het Strandhotel'; ik weet wel dan heet het niet meer zo, maar het is wel mijn eigen stekkie."

DE ADMINISTRATIE

Van handgeschreven naar een geautomatiseerd systeem.

"Het was een enerverende tijd om bij meneer Vonk op de administratie te werken", is de mening van Joke Visser. Vonk had nagenoeg alleen de administratie opgezet voor 'de Meent' en 'het Strandhotel'. Aanvankelijk werd hij slechts gesteund door een bewoner van 'de Meent' en een jonge vrouw uit Haarlem, die op deze manier weer gewend raakte aan een regelmaat van werken. De administratieve activiteiten speelden zich in het begin af achter de receptie. In deze kleine ruimte werd ook de telefoon bediend; een apparaat dat stekkers en snoeren bevatte die voor de doorverbindingen noodzakelijk waren. Voor de beginners was het een lastige bezigheid. De binnenkomende lijn werd verbonden met een toestel waar naar gevraagd werd. Een schakelaar, die drie standen kende, moest op het juiste moment overgehaald worden nadat de stekker in het goede gaatje was gedrukt. Er kon van alles misgaan. Voor de geoefende receptioniste echter een lust om te doen. Hoe meer verbindingen er binnenshuis tot stand gebracht waren, hoe voller het wandbord met stekkers en snoeren en des te groter het risico dat de verkeerde stekker eruit getrokken werd wanneer één van de gesprekken beëindigd was. Tegelijkertijd was het een komen en gaan van gasten en medewerkers die wat te vragen of mede te delen hadden. Binnen deze bruisende atmosfeer verhief Vonk soms wel eens zijn stem, waaruit duidelijk bleek dat hij wat geïrriteerd raakte door alles wat zich om hem heen afspeelde. Terwijl hij consciëntieus probeerde te werken aan de boekhouding was er voortdurend afleiding.

Een verbouwing van de bibliotheek maakte het mogelijk de administratie te verplaatsen naar de rechterkant van de hal. Er ontstond een ruime werkkamer nadat de bar weg gesloopt was en de gemakkelijke stoelen elders een plaats in 'het Strandhotel' hadden gekregen. In deze nieuwe, veel rustiger omgeving, kon Vonk alle aandacht schenken aan zijn grootkasboek. De boekingen betroffen voornamelijk de inkoop van keukenartikelen. In het begin van de jaren zeventig gebruikte Vonk kaarten met een carbonvel. De kaart legde hij in het administratieboek en het carbonvel zorgde na het beschrijven voor het overbrengen van de boeking in het administratieboek. Dit systeem hield veel rekenwerk in. Technisch gezegd: het moest vierkant kloppen. Dat wil zeggen: er werd van boven naar beneden geteld en van rechts naar links. Beide uitkomsten moesten gelijk zijn. Zo niet, dan werd er opnieuw geteld en gecontroleerd of alle boekingen op de juiste wijze hadden plaatsgevonden.

De administratie verzorgde ook de financiën van de gasten. Meerdere van hen waren vermogend uit de psychiatrie ontslagen. Zakgeld voor de gasten werd op de administratie uitgeteld, verstrekt en op papier vastgelegd. De ingeleverde dienstlijsten vonden via Vonk hun weg naar de accountant en leidden tot uitbetaling van de salarissen.

Joke Visser, die vanuit het bedrijfsleven als administratief medewerkster was aangetrokken, besprak met Vonk dat de administratie ook op een andere, meer eigentijdse manier gevoerd kon worden. Zij had in haar vorige werkkring een automatiseringsronde achter de rug en wist Vonk enthousiast te krijgen voor een boekhoudmachine. Na enige tijd stond het apparaat in het kantoor. Het was een speciaal bureau waarin de printplaten konden verzinken. Met een bepaalde techniek kon de bijna 120 cm. brede en 35 cm. hoge machine naar boven gehaald worden om met de printplaten te kunnen werken. Het tabulatorsysteem, waar de kaarten in werden geschoven, stak er nog eens 10 centimeter bovenuit. Al met al een techniek waar menigeen zijn verbazing over uitsprak. De zogenaamde tabkaarten hadden verschillende kleuren. Elke kleur betrof een ander onderwerp.

De administratie van de inkoop voor de keuken verliep voortaan automatisch per onderwerp - bijvoorbeeld brood, melk, vlees - en gaf in één oogopslag de belangrijke cijfers weer. Vonk kon het niet nalaten om de machine enkele malen te controleren door op zijn eigen wijze de berekeningen nog eens

over te doen. Tenslotte raakte ook hij ervan overtuigd dat er door zijn assistente accuraat mee gewerkt kon worden. Dit luidde het nieuwe tijdperk in: de automatisering.

Na de overgang van de Dr. Joshua Bierer Stichting naar Stichting Beschermende Woonvormen Zandvoort werden de contacten met het accountantskantoor verbroken en kreeg Liesbeth Roodt de salarisadministratie in haar takenpakket. Na een aantal jaren bleek de boekhoudmachine een achterhaalde techniek en verschenen de eerste computers. Deze nieuwe techniek maakte het mogelijk geïntegreerde boekhoudprogramma's uit te voeren, die slechts verricht konden worden door goed opgeleide medewerkers. De eenvoudige administratieve werkzaamheden handelden de medewerkers achter de balie af. Deze plek leverde vaak uitzicht op bijzondere taferelen. "Het was alsof ik door een caleidoscoop keek wanneer ik vanuit de receptie van 'het Strandhotel' naar de hal keek. Waar zouden ze die nou weer opgedoken hebben, dacht ik wel eens als er iemand binnengebracht werd. Een engel in de gang, een biddende vrouw bij de draaideur, een man slechts gehuld in een laken van het Marine Hospitaal: Dirx had merkwaardige klanten. Elke week was er wel wat bijzonders te zien", vertelt Tiny Ditmeijer. Zij zat op de eerste rang terwijl zij haar werk deed voor de administratie. Honderden malen per dag bediende zij de telefooncentrale om de inkomende en uitgaande gesprekken mogelijk te maken. Daarnaast nam zij gegevens over van de intakekaarten die belangrijk waren om de financiële afwikkeling van de opname goed te laten verlopen. Ondertussen stond zij bewoners, die wat te vragen hadden, vriendelijk te woord. En elke maand telde zij de namen van de mensen om het aantal dagen te kunnen berekenen. Aan de hand van de opnamedagen ontving de Stichting haar inkomsten. "Ach, soms schrok ik wel eens wanneer iemand in boosheid iets naar mijn hoofd gooid. Ik heb in de loop der jaren verschillende dingen voorbij zien komen. Op de balie stonden planten die makkelijk voor het grijpen waren. Eenmaal kreeg ik een stuk hout naar me toegegooid. Het scheelde niet veel of het was verkeerd afgelopen. Maar toch, als ik terugkijk waren die beginjaren heel leuk. Meer dan honderd mensen in huis; dan mag er toch wel eens iets gebeuren. Ik vond het altijd een wonder dat al die verschillende mensen het over het algemeen goed met elkaar konden vinden. De laatste jaren werd het rustiger aan de receptie. Er waren veel minder opnamen en ontslagen. Dat merkte je goed. In de weekends deed ik werk dat meneer Vonk vanuit de administratie aanreikte.

Anneke Arnold, begonnen in de huishouding, kreeg na een aantal maanden een administratieve functie. Zij verzorgde net als Tiny allerlei schrijfwerkzaamheden en bediende de telefooncentrale. "De eerste dag dat ik achter de telefoon zat, belde Helge Klijn vanuit zijn werkkamer. Ik kreeg de vraag om Henk van Eldik naar hem toe te sturen met een duimstok. Hij moest onmiddellijk de maat van een bewoner nemen en een kist timmeren. De man waarom het ging stond op het punt te sterven, kreeg ik te horen. Wie is het, vroeg ik. Toen ik de naam hoorde haalde ik opgelucht adem. Die meneer zegt al een paar maanden dat hij dood gaat, zei ik door de telefoon. 'En dat is precies de reden waarom Henk meteen de maat moet komen nemen', antwoordde Helge. Ik heb Henk nog nooit zo snel de trap naar de eerste etage zien oplopen." "Ik heb iemand nog nooit zo snel zien opknappen", zegt Henk. "Nadat ik de maat had opgenomen - Helge liet het me twee keer doen - wilde ik aanstalten maken om de kamer te verlaten. Toen zei de man met een glimlach op zijn gezicht: maar ik ga helemaal niet dood hoor. Hij heeft het er nooit meer over gehad en hij werd een hele vriendelijke bewoner."

"Ik was verrast dat in 1992 al die huizen erbij kwamen", zegt Wil van der Kolk op een zomerse namiddag. Als administrateur zag hij 'Ullers', 'de Bronstede', het 'Rosenstock Huessy Huis', 'de Musholm', 'de Graaf Janlaan', 'de Kennemerhof' en 'de Torricellistraat' op papier aan zich voorbij trekken. In 1994 werd hij ook verantwoordelijk voor het voeren van de administratie van de stichting DAC-KAM. In 1999 voegde 'Flora' zich in de rij van woonvormen waar de administratie voor verricht mocht worden. Het zag er in 1983 beslist niet naar uit dat de werkzaamheden zo'n omvang zouden krijgen. De Dr. Joshua Bierer Stichting verkeerde in surseance van betaling en het accountantskantoor Dijker en Doorenbos, waar Wil als assistent-accountant in dienst was, controleerde de boeken. Wil leerde op die manier 'het Strandhotel' en 'de Meent' tot op twee cijfers achter de komma kennen. Hij maakte nog mee dat de administratieve

werkzaamheden gecontroleerd en verder bewerkt werden door 'Sancta Maria', het huidige 'Langeveld' in Noordwijk. De doorstart van 'het Strandhotel' en 'de Meent' onder de nieuwe naam Stichting Beschermende Woonvormen Zandvoort was hem bekend. Toen hij eind 1985 in dienst trad van 'Sancta Maria' kwam hij weer in contact met de administratie van de SBWZ. Een medewerkster in 'het Strandhotel' hield de dagelijkse administratie bij. Zij verzamelde de facturen en verzorgde, na goedkeuring, de betalingen. De administratie afdeling van 'Santa Maria' verzorgde de boekhouding voor de beide woonvormen in Zandvoort. Het was dan ook niet verwonderlijk dat Wil met deze werkzaamheden belast werd. In november 1991 maakte Wil de overstap van het psychiatrisch ziekenhuis naar de SBWZ. Twee maanden werkte hij met Laura, de administratief medewerkster van 'het Strandhotel', in de zogeheten 'rode kamer' (een rood gordijn belette de inkijk) terwijl de verbouwing van de kantoorruimte plaatsvond. Hij hield zich voornamelijk bezig met de opzet van het verzelfstandigen van de administratie voor zowel 'het Strandhotel' als 'de Meent'. In 1992 konden alle administratieve handelingen in eigen beheer worden uitgevoerd.

Inmiddels had zich een fusie voltrokken tussen de Psychiatrische ziekenhuizen 'Sancta Maria' en de 'de Bavo' respectievelijk in Noordwijk en Noordwijkerhout. Het voeren van de administratie voor de SBWZ paste niet meer in hun werkzaamheden. Op de eerste werkdag van 1992 begon Wil met een nieuw boekhoudpakket op het eerste computernetwerk dat binnen de Stichting geïnstalleerd was. Laura werd ziek en Corrie van der Wiel die al jarenlang de administratie voor 'Erica' verzorgde, kreeg de vraag voorgelegd naar 'het Strandhotel' te komen ter ondersteuning van Wil.

"Ik had in 1988, administratief gezien, de toetreding van 'Erica' binnen de SBWZ meegemaakt. Uit die tijd dateren de contacten met Corrie. Zij deed de zakgelden in 'Erica', bereidde de salarisuitbetaling voor en regelde de factuurbetalingen. Het administratiekantoor Burg en de Raad voerde de administratie voor 'Erica'. Op haar beurt werd zij weer gecontroleerd door het accountantskantoor Dijker en Doorenbos", licht Wil toe.

Halverwege maart kwam Liesbeth, die inmiddels de achternaam Roodt had gekregen, weer in dienst. De werkdruk op de administratie was hoog. "Het was een tropenjaar", zegt Wil. "Alle zaterdagen, Koninginnedag en 5 mei heb ik doorgewerkt om de zaak op de rails te zetten. Eén van de eerste dingen die ik gedaan heb, is het rekeningschema opstellen. In de tijd dat meneer Vonk de leiding over de administratie had, was een systeem ontwikkeld dat in zijn tijd zeker zal hebben voldaan. Nu moesten we echter verder. Ik heb onder meer alle A.G.F. rekeningen (aardappelen, groente, fruit, melk en ga zo maar door) ondergebracht onder één noemer: voeding." De SBWZ was inmiddels belast met de aansturing van 'de Bronstede' en 'Ullers'. De administratie vond plaats in 'het Strandhotel'. Liesbeth deed het voorbereidende werk voor de salarisadministratie die nog uitbesteed was bij Burg en de Raad. Dus je begrijpt, er was werk in overvloed. 'Ullers' en 'de Bronstede', de RIBW Amstelland en de Meerlanden, 'Erica' en 'het Ankaraplantsoen' hadden elk hun eigen jaarrekening. Pierre Heinen kende ik uit de tijd dat ik in 'Sancta' werkte. Hij gaf te kennen dat hij uitkeek naar een andere baan. Dat bracht mij in de gelegenheid hem te vertellen dat 'Zandvoort' een vacature had."

Pierre Heinen: "Na 14 jaar wilde ik een andere werkomgeving. Nadat de sollicitatieprocedure was afgesloten met de afspraak dat ik op 1 mei 1993 zou beginnen, vroeg Wil mij om de laatste week van april alvast mee te komen naar Zandvoort." "Elke dag telde", zegt Wil. Pierre verleende als het ware eerste hulp. Zijn feitelijke werkzaamheden betrof de budgetten. Het analyseren van de cijfers. "Je moet weten hoe het kasverkeer, de facturenstroom en het betalingsverkeer in zijn werk gaat. Uit de facturenstroom wordt duidelijk wat er gegeten en gedronken wordt, wat de gebouwen kosten enzovoort. Als ik terug kijk op de Strandhotelperiode was het een hele leuke tijd. Alleen moeilijk waren de momenten wanneer de bewoners met hun kwartjes en dubbeltjes kwamen. Die moesten dan gewisseld worden voor guldens. Het volgende moment stapte er weer iemand binnen die een tientje in kleingeld wilde laten veranderen. Dat vond ik geen taak van de administratie. Het stoorde onze werkzaamheden.

Ik was dan ook blij dat we naar het Centraal Bureau verhuisden. Dat was een stuk rustiger. Mijn huidige werkzaamheden bestaan onder andere uit het beoordelen van de boekingsverslagen. Dit is een uitdraai van de boekingen en die wordt steekproefsgewijs gecontroleerd. Daarna volgt de verwerking en als dat gereed is kunnen de budgetoverzichten samengesteld worden. Na de oprichting van de RIBW in 1990 en de aansluiting van de beschermende woonvormen in de regio heb ik in de loop der jaren de laatste jaarrekeningen voor die huizen gemaakt." De verhuizing van het Centraal Bureau naar Haarlem bracht in 1994 de nodige ongemakken mee. Het netwerk dat opnieuw geïnstalleerd moest worden, paste niet op de bekabeling die in het kantoorpand aanwezig was. Het heeft de nodige inspanning gekost om het netwerk weer naar wens te laten functioneren. Vanachter haar bureau zegt Liesbeth Roodt: "Vanaf die tijd zijn we gaan werken met PRIGEM: Personeelsregistratie en Informatie-systeem Gemal. Het laatste woord is de naam van het grote computerprogramma dat de verwerking van alle gegevens uitvoert. Voor mij betekent het dat ik om de lonen uit te kunnen laten betalen gegevens van personeelsleden ingevoerd heb in het computerprogramma. Ook de reiskostenvergoeding is een vast gegeven in het programma", vertelt Liesbeth, die elke maand de salarissen laat berekenen door de computer. "De locatiehoofden sturen de dienstlijsten naar het Centraal Bureau. Ik voer de gegevens uit de urenprogramma's in het PRIGEM-programma. Gegevens als ziekteperiodes, onregelmatigheidstoeslag, in en uitdiensttredingen en meerwerk door personeel, hebben een code. Aan deze code kan een waarde toegevoegd worden en deze voer ik in het computerprogramma. Per maand moet ik negenhonderd tot duizend mutaties invoeren. Wanneer ik dat gedaan heb, maak ik een bestand en verzend dit naar RAET. Na een paar dagen stuurt RAET alle loonstroken met alle verwerkte mutaties naar mij terug. Tegelijkertijd stuurt RAET alle gegevens die op een tape zijn gezet naar de bankgirocentrale. Zodra De Raad van Bestuur voor akkoord getekend heeft, kunnen de salarissen worden uitbetaald. De verwachting is dat we binnenkort starten met een nieuw salariscomputerprogramma. In dit programma kunnen we meer informatie verwerken. De gehele personeelsmanagementinformatie kunnen we in dit programma kwijt."

Op 21 oktober 1999 verhuisde het centraal bureau van de Fonteinlaan in de Haarlemmerhout naar de drukte van het Stationsplein. Vanaf de vijfde etage hebben de medewerkers uitzicht over Haarlem. De financiële administratie kijkt uit op de kap van de stationshal en een deel van de Kruisstraat. Aan de horizon rijst in het Westen de oude watertoren van Overveen boven de zeedennen uit. De grote kerk de Bavo is te zien vanuit de zuidzijde van het gebouw en de oostkant geeft een wijde blik tot aan de hoge flats in Amsterdam. Het is niet zeker dat het centraal bureau tot in lengte van jaren op deze plaats zal blijven. Inmiddels zijn tekeningen gemaakt die na uitvoering het Stationsplein volledig van aanzien zullen doen veranderen.

COLOFON

Het geschiedenisboek is in opdracht van de Raad van Bestuur van de RIBW Kennemerland/Amstelland en de Meerlanden geproduceerd na tien jaar samenwerking in RIBW-verband.

Aan dit boek werkten mee:

Teksten: Helge Klijn

Illustraties: Rein Wentink / reklame-ontwerper, illustrator

Vormgeving: M.art Grafische Vormgeving

Druk: Drukkerij Van Petegem

Redactie: Suzan Tromp

Eindredactie: Marike Vroom

Met dank aan al diegenen die hebben geholpen het geheugen van de schrijver op te frissen bij het terughalen van herinneringen uit de beginperiode.

Teksten uit dit boek mogen met bronvermelding worden overgenomen.

In dit document hebben we niet de uitgebreide beschrijvingen uit het geschiedenisboek overgenomen over de verschillende woonvormen.

RIBW Kennemerland/Amstelland en de Meerlanden

Postbus 2257

2002 CG Haarlem

www.Ribw-kam.nl

postbus@ribw-kam.nl